

• EDITORIAL

La música és, potser, un dels trets identitaris més significatius del poble valencià. Les bandes de música són presents en pràcticament la totalitat de la geografia valenciana. No debades, la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana (FSMVCV) agrupa 529 societats musicals del País Valencià (el 50% del total a l'Estat espanyol), compta amb més de 200.000 socis, 40.000 músics i 60.000 alumnes a les escoles municipals de música. El passat estiu, però, el Consell va anunciar una retallada del 54% dels ajuts, la qual cosa deixava en una situació de precarietat absoluta les escoles municipals de música. La Federació, però, va aconseguir reduir la retallada autonòmica fins al 20%, després d'un mes i mig de negociacions amb el conseller de Governació, Seraffín Castellano. El president de la Federació de Bandes, Josep Francesc Almeria, i el conseller de Governació, signaven un acord que garantia una nova línia de subvencions d'1,4 milions d'euros –que calia fer efectius abans d'acabar l'any 2010–, i el compromís que les ajudes del Consell per al 2011 arribarien als 6,5 milions. Ara és el moment de veure si els acords i les promeses es compleixen. Sia com sia, aquest estira i arronsa amb el Govern de torn palesa la necessitat del suport autonòmic a una de les manifestacions culturals més genuïnament valencianes. En aquest sentit, des d'Espai del Llibre ens hem volgut fer ressò de la importància de la música al País Valencià, també a les Comarques Centrals Valencianes. Josep Sendra i Piera ens explica els orígens del món musical valencià, i Lluís M. Segrelles i Martínez ressenya un llibre cabdal en aquesta matèria: En clau de festa. Aproximació a l'evolució de la música en el cycle festiu valencià, de Frederic Oriola. El món musical valencià no es limita, però, a les bandes, sinó que abasta d'altres fenòmens i agrupacions musicals, com ara la dolçaina i el tabalet, el quartet de corda, el violí i l'acordió, les danses... En definitiva, un món ric i inexhaurible. Un patrimoni cultural i artístic que cal preservar i fomentar.

LA MÚSICA DELS POBLES

La música ha estat present en la vida dels pobles, des del seu inici, en forma d'expressió de sentiments, com per acompanyar el dia a dia de les seues gents treballant, cantant, jugant, ballant... També per demanar ajut a les Divinitats per tal d'aconseguir algun bé, o per donar-los gràcies per haver-los aconseguit. La veu, el ritme corporal, el ritme amb instruments naturals, les flautes de canya, juntament amb la lira o cítara, acompanyats de la dansa, es poden considerar de manera cronològica els primers elements utilitzats per tal de representar aquesta temàtica.

Si fem un salt bastant llarg en el temps, i ens situem ací, al País Valencià –a la Marina Alta i Baixa, a la Safor, etc.–, a meitat del s. XIX, les formacions estables constituïdes que ens hi trobem són:

1. **La dolçaina i el tabal:** conjunt que s'utilitzava preferentment per a fer cercaviles, obrir l'itinerari de la processó, fer despertades i amenitzar festes de carrer, així com acompanyar a l'esbart dansaire. Les seues actuacions

Una banda de música valenciana a primeries del segle XX.
Arxiu de la Federació de Societats Musicals de la Comunitat Valenciana.

Edició: XIEC

President de la XIEC: Jaume Buigues i Vila

Conseller delegat: Gabriel Garcia Frasquet

Direcció: Juli Capilla

Disseny i maquetació: Vicent Tormo i Ximo Corts

Equip de redacció: Jesús Alonso, Àngel Beneito, Francesc Blay, Alfred Boluda, Jaume Buigues, Josep Vicent Cabrera, Ximo Corts, Maria Josep Garcia, Carles M. Mansanet, Pasqual Molina, Antoni Prats, Ximo Urenya, Jesús Villaplana.

Col·laboradors: Daniel Alfonso, Xavier Aliaga, Jesús E. Alonso, Josep Andrés, Àngel Beneito, Josep Bertomeu Moll, Francesc-X. Blay, Alfred Boluda Perucho, Josep Vicent Cabrera, Juli Capilla, Maria Josep Garcia, Pilar Garcia Aparicio, Joan Ivars Cervera, Carles Mansanet Terol, Bernat Martí, Isabel Clara Moll Soldevila, Josep Moll Moll, Emili Morant, Anna Pellicer, Francesc Pons, Antoni Prats, Jesús Prats, Joseba Rodríguez Aizpeolea, Josep Lluís Roig, Casimir Romero, Lluís M. Segrelles i Martínez, Josep Sender i Piera, Vicent Terol i Reig, Ximo Urenya, Jesús Villaplana Ferrer.

Secretaria: Carme Orenge (CEIC Alfons el Vell).

Impressió: Gràfiques Tormo (Xàtiva).

Col·laboren: Col·lectiu Espai Obert, Escola Valenciana i Arxíu Municipal de Gandia.

Dipòsit legal: V-2045-2002

ISSN: 1579-654X

Adreça electrònica: espaidellibre@gmail.com

XIEC
Xarxa d'Institucions d'Estudis Comarcals
Comarques Centrals Valencianes

Associació d'Amics de la Costera
Carrer de Noguera, 10
46800 XÀTIVA
amicscostera@hotmail.com

Centre Alcoià d'Estudis
Històrics i Arqueològics
Apartat de correus 182
03800 ALCOI
caeha@hotmail.com

Centre d'Estudis i Investigacions
Comarcals Alfons el Vell
Plaça del Rei En Jaume, 10
46700 GANDIA
ceicalfonselvell@gandia.org
<http://www.ceicalfonselvell.com>

Institut d'Estudis Comarcals
de la Marina Alta
Plaça Major, 13, 1r
03750 PEDREGUER
iecma@iecma.net
<http://www.iecma.net>

Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida
Carrer de Sant Francesc, 8, 3r, 5a
46870 ONTINYENT
ieva@ieva.info
<http://www.ieva.info>

Obra Social Caixa Ontinyent
Carrer de Sant Domènec, 24
46870 ONTINYENT
obs@caixaontinyent.es

sempre eren a l'aire lliure, perquè així ho exigia el so tan cridaner de l'instrument melòdic.

2. **El quartet de corda popular**, format per la guitarra, llaüt, bandúrria i mandolina, i de vegades també el guitarró, un instrument valencià d'acompanyament melòdic molt popular. Aquesta formació tenia la possibilitat de fer música instrumental, és a dir, ells sols fent melodies populars o bé també acompanyar a la veu humana (cançó) unint-se també com a suport melòdic d'acompanyament, al grup de danses. Les actuacions del quartet de corda necessitaven d'un recinte tancat o amb bones condicions acústiques per a fer-se escoltar, pel timbre (*suau-delicat*) dels instruments.
3. Existien dos instruments que no tenien grup propi (*minoritari-solistes*): **el violí i l'acordiò diatònic**, que bé actuaven per lliure, o s'incorporaven de vegades al quartet.
4. **Les danses** eren el conjunt de *ballaors-es* que existia en la major part dels nostres pobles, amb més o menys nombre de dansaires i que actuaven sempre sobre les ordres de l'anomenat cap de dansa (home). Sempre necessitaven per a moure's el suport rítmic i melòdic d'un dels grups abans esmentats.

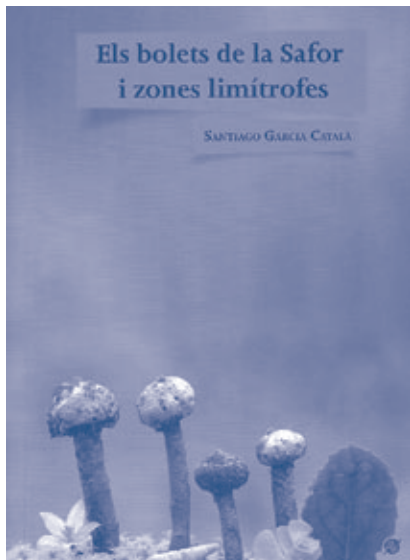
El tarannà que ens caracteritza a nosaltres el valencians és d'allò més folclòric, popular, festiu i marxós, la qual cosa dóna com a resultat que al voltant d'una paella, o d'un *caldero*, i amb un parell de gots de vi (o més), ens transformàvem, a vegades, gràcies a uns vertaders creadors de textos, els *enversadors* (personatges semblants als joglars o trobadors de l'època medieval) més les veus, i l'aparició del quart grup d'instruments d'aquesta època:

5. **Els instruments (rítmics) naturals**. Al voltant d'eixa taula, i amb eixe ambient, hom s'arrancava a cantar i la resta s'incorporava allà on els hi venia de gust. Es feien segones veus o baixos profunds, així com amb una ampla i sonora aportació rítmica: culleres, gots, ampolles... Es tirava mà d'una canya seca, es feien unes canyes *badaes*, un perol, un cànter, la post de rentar, l'*aixà* colpejada, el garbell amb gra, etc.

Aquest tipus de menjars es feien en una caseta de camp, pati o corral, i l'amo de la collita convidava a tothom. Normalment per agrair-los a familiars, amics i veïns, ja que l'havien ajudat en l'*arreplegà* de la seua renda. Aquest fet es tornava a donar en un altra família i igualment aquest ajut era mutu, ja que de jornals no n'hi havia. L'intercanvi de matèries primeres i la solidaritat era el que funcionava per tal de subsistir.

És aproximadament a meitat del s. XIX quan comencen a aparèixer una nova gamma d'instruments musicals fins aleshores desconeguts.

6. **Vent-metall + vent-fusta**. Les guerres colonials de l'Espanya d'aquells temps van fer que molts dels nostres homes feren "turisme" sense voler. El fet d'anar a nous continents, conèixer altres cultures, la desfeta d'aquests conflictes i el desmantellament de molts batallons de guerra que tenien incorporada banda de música, suposaren la mala venda o quasi donació de gran quantitat d'instruments que eren de qualitat mitjana i amb un estat de conservació que confirmava que veritablement venien de la guerra. Un fet

.....

GARCÍA CATALÀ, Santiago

Els bolets de la Safor i zones limítrofes

CEIC Alfons el Vell, Ajuntament de Gandia, 2010. 220 pàgs.

.....

Una nova guia de bolets acaba de veure la llum. En aquest cas, la zona estudiada i descrita correspon a la comarca de la Safor i els seus voltants. Així, de la mà experta de l'investigador Santiago García, podem conèixer un total de 150 espècies de micromicets localitzats en aquell territori concret.

Per a cada espècie, aquest llibre ens presenta una pàgina completa on podem trobar-ne una fotografia, la seua descripció, algunes indicacions sobre la seua comestibilitat, així com el seu hàbitat més freqüent i algunes altres observacions destacades.

Curiosament, les fitxes on apareix la descripció dels bolets estan pintades amb quatre colors diferents en funció de la seua comestibilitat: verd, per a les espècies comestibles; groc, per a les espècies sense interès culinari; taronja, per a les espècies comestibles prèvia cocció o dessecades; i roig, per a les espècies tòxiques. Sens dubte, tot un recurs pedagògic de gran interès per a l'usuari.

Aquest fet indica clarament la vocació didàctica i de divulgació que té aquesta obra, amb un destinatari molt ampli: des del simple aficionat fins a les persones ja iniciades en la matèria i interessades en els bolets de distribució mediterrània, moltes vegades desconeguts o poc estudiats.

En el mateix llibre podem trobar també

un capítol dedicat a descriure les característiques fonamentals del Regne Fungi, acompanyat d'unes interessants pàgines sobre toxicologia, així com un glossari de paraules científiques, un índex de noms vulgars i una breu descripció dels hàbitats de la Safor on podem trobar bolets.

Per acabar aquest breu comentari, em vull referir a les molt encertades recomanacions que fa l'autor de llibre sobre la necessitat cada volta major que existeix de controlar les activitats dolentes de les persones amb els organismes vius. Es tracta d'un breu capítol que l'autor anomena "La revolució boletaire al País Valencià", i en el qual, després de constatar que cada volta són més les persones que ixen a la muntanya, darrerament també amb l'excusa de "fer" bolets, fa unes acurades reflexions sobre la importància de la funció biològica que fan aquests organismes vius en la conservació dels nostres ecosistemes.

Tot un avís per a aquells usuaris del nostre medi natural, que recullen, trenquen o xafiquen de forma indiscriminada, i lamenable, els bolets que no coneixen.

Carles M. Mansanet Terol

.....

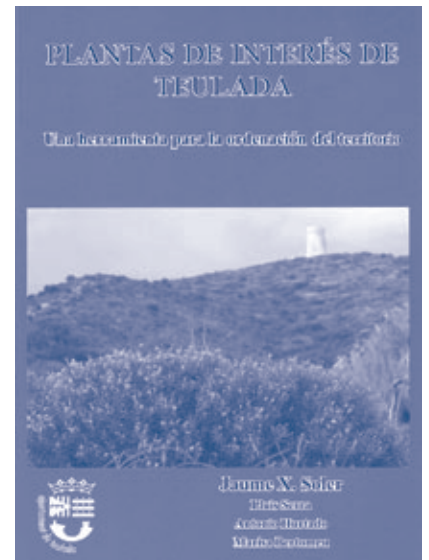
SOLER, Jaume X.; SERRA, Lluís; HURTADO, Antonio; BERTOMEU, Marisa

Plantas de interés de Teulada. Una herramienta para la ordenación del territorio

Ajuntament de Teulada, 2009. 141 pàgs.

.....

Amb aquest llibre l'Ajuntament de Teulada continua la tasca de divulgació de la biodiversitat del seu terme municipal, encetada anteriorment amb els estudis *Aus de Teulada* (2005) i *Anfibios y Reptiles de Teulada* (2008). En aquest cas són les plantes l'objecte de la publicació, en concret aquelles considerades d'interès per ser endèmiques, rares, amenaçades o per haver estat utilitzades tradicionalment. El nucli central el constitueix la fitxa de totes les que creixen en el terme municipal de Teulada i que tenen alguna figura de protecció en el Catàleg Valencià d'Espècies de Flora Amenaçada; en total 22 fitxes on, a més d'imatges detallades, es fa una descripció de la planta, del seu hàbitat, la distribució al País Valencià i al terme municipal, la legislació aplicable, les mesures de protecció existents o les amenaces que pateix.

És molt interessant la informació sobre distribució que s'ofereix, amb els punts concrets del territori on s'ha trobat cadascuna i la seua representació sobre una malla de quadrícules d'1 Km² de superfície que abasta tot el terme municipal, perquè, tal com s'especifica en el títol, aquesta publicació pretén servir com a eina per a l'ordenació del territori, la qual necessita per a ser efectiva d'un coneixement profund sobre la localització dels elements més importants del patrimoni natural. Les 22 fitxes es complementen amb les d'altres 13 espècies que tenen interès per ser rares, endèmiques però no amenaçades o habitualment utilitzades amb diverses finalitats.

Són molt útils els capítols que enquadren el terme dins de l'àrea fitogeogràfica, els que fan una anàlisi del territori en funció de la concentració d'espècies catalogades o els que tracten de les principals amenaces per a la preservació de la riquesa florística. Cal assenyalar que la Marina Alta és la comarca que presenta la major quantitat de plantes endèmiques del llevant ibèric i que la seua conservació depèn en gran mesura de la gestió que es realitze en el territori de Teulada, tal com encertadament indica Emilio Laguna, un dels grans experts en la protecció del patrimoni botànic valencià, en la presentació del llibre.

En resum, es tracta d'un llibre que ofereix una informació ben estructurada i concisa, amb unes fotografies de bona qualitat que són un complement idoni al text i que, en definitiva, compleix els objectius de formació i divulgació que pretenien els autors. Si tan sols s'estima el que es coneix, publicacions com aquestes marquen el camí per a estimar el patrimoni natural dels valencians.

Jesús Villaplana Ferrer

.....
MORENO, Vicent Artur

País de tinta. Rutes històriques i literàries pel País Valencià

Edicions Bromera, 2010, 168 pàgs.

.....
No és estrany veure als prestatges llibres de rutes de senderisme o d'ecoturisme, però poques vegades tenim la sort de trobar-nos amb una obra que combine la informació geogràfica i històrica d'una zona amb la corresponent a les obres literàries més significatives que s'hi han publicat. És així com les cinc rutes descrites "ens porten molt lluny en el temps i ens fan visitar" espais i lletres que formen ja part de la nostra història col·lectiva. Resulta interessant, doncs, observar com alguns escriptors es preocupen per la conservació i la divulgació no sols del patrimoni natural de les nostres terres, sinó també del patrimoni cultural i literari.

Vicent Artur, per donar a conèixer els vincles i lligams entre la geografia valenciana i la literatura, ha elaborat una guia de rutes històriques i literàries que es presenta com una eina de gran interès. A més, ho fa en tres versions lingüístiques diferents: català, castellà i francès. A través de les seues pàgines, amb un estil de llenguatge de vegades literari, treballat i ric, però d'altres col·loquial, directe i molt proper al lector, podem passejar per cinc paisatges diferents que responen a cinc agrupacions de pobles i comarques del País Valencià on es desenvoluparen fets històrics i literaris de renom.

Escriptors i personatges tan rellevants com Blasco Ibáñez, Vicent Andrés Estellés, Enric Valor, Miguel Hernández, Ausiàs March, el papa Benet XIII o els cavallers del Temple són posats en relació a les terres on visqueren i treballaren.

Les llegendes que s'hi contenen, els poemes, els sermons, els fragments de novel·les que incorpora de tant en tant l'autor ens donen una idea de la vida quotidiana, econòmica, política, religiosa... d'aquelles èpoques i del tarannà dels habitants que hi visqueren.

En definitiva, hem de reconèixer que els lectors d'aquesta guia, una vegada enllestida la lectura, es veuran empesos a planificar un d'aquests itineraris tan aviat com els siga possible. La motivació i l'interès serà gran. I, segurament, en passejar per aquells indrets, sentiran que en formen part, que ja res del que els envolta els és indiferent.

Anna Pellicer

.....
MARTÍ CALAFAT, Ò.; GOMAR IBÁÑEZ, D.; CERVERA PEIRÓ, V.

A un tir de pedra. Inventari dels senders i camins de muntanya de la Safor

CEIC Alfons el Vell, Ajuntament de Gandia, 2010
403 pàgs.

.....
A un tir de pedra, sens dubte, un bon títol per a una gran obra. Crec que ens trobem davant d'una autèntica enciclopèdia excursionista de la Safor, feta per tres enamorats del patrimoni i els paisatges de la seua comarca. Això, almenys, és el que a mi em sembla després d'haver fullejat les més de quatre-centes planes d'aquesta obra.

Com ben bé es diu en el pròleg, es tracta d'un treball descriptiu que feia falta i que ve a omplir un buit que, pel que fa als llibres de camins de muntanya de la comarca de la Safor, s'ha perllongat fins ara.

El llibre presenta cinquanta-cinc rutes de muntanya per la comarca de la Safor, agrupades per la serra on discorre la ma-

jor part del seu recorregut i classificades segons el nivell de dificultat i la seua durada. Així, les rutes corresponen a la serra de Corbera, el massís del Montdúver, la serra Falconera, la serra Grossa, la serra d'Ador, la serra de la Safor i la serra de Gallinera. Totes van acompanyades de la seua planimetria, del seu perfil topogràfic, del seu horari aproximat, i d'una magnífica descripció dels llocs que travessen, acompanyada de textos que, amb major profunditat, descriuen aquells elements del paisatge o del patrimoni geològic, arqueològic, històric o etnogràfic dignes d'una major explicació.

Aquest treball descriptiu ve acompanyat d'una gran quantitat de fotografies a tot color que ens mostren la bellesa i varietat dels paisatges de muntanya saforencs.

Com no podia ser d'altra forma, diferents capítols acompanyen a la descripció de les rutes, com són, un breu tractament de les característiques del medi físic i biològic de la Safor, així com una aproximació al senderisme i a l'origen de les sendes i camins de la comarca, amb un índex toponímic i un glossari finals, que contribueixen a conservar la màgia dels noms de lloc.

Per tant, el seu objectiu sembla clar, divulgar i donar a conèixer per a estimar, per a gaudir i, sobretot, per a conservar.

Que aquest llibre aprofite per a superar i minimitzar una època passada a la Safor, marcada pel gran nombre d'agressions mediambientals, patrimonials i paisatgístiques, fruit de l'acció de gent sense escrúpols i de responsables polítics amb ben poca sensibilitat ambiental, és, finalment el desig dels seus autors, i també, òbviament, el nostre.

Carles M. Mansanet Terol

SANTONJA, Josep Lluís;
VICTORIANO, Joaquim (eds.)

La societat industrial valenciana: actes del Congrés 'La societat industrial al País Valencià' (novembre 2007)

Alcoi: Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics, 2010
433 pàgs.

Amb motiu dels 25 anys de la creació del CAHEA va tenir lloc a Alcoi una trobada per tractar del segell que l'activitat industrial ha deixat en bona part de la societat valenciana i especialment en una ciutat com Alcoi. Per això s'han coordinat un bon grapat d'institucions i d'empreses que han sumat les seues voluntats i capacitats.

El volum editat comprén 4 ponències de Josep Fontana, Ramon Tamames, Eusebi Casanelles i Vicente Vidal, les quals parlen respectivament dels orígens de la industrialització, de la capacitat de supervivència del capitalisme (les seues 'set vides'), del patrimoni industrial i, finalment, del Molinar.

A més a més, s'hi han publicat un total de 18 comunicacions. Algunes d'elles tracten del patrimoni heretat (forns de ciment, torres de la línia telegràfica, elements al voltant del Fondo). D'altres aborden temàtiques de caràcter social (la misèria fisiològica sota l'esplendor industrial, el cercle catòlic d'obriers, condicions i formes de vida obrera...). Sobre aqueixes condicions, les crisis en van tenir una forta incidència (cas

del 'Petrólio') com també les èpoques de bonança, que possibilitaren avenços sanitaris i en l'habitatge.

D'altres aspectes tractats han estat els culturals (la música), les vagues polítiques i el joguet a Ibi. Especial atenció han merescut els períodes de la postguerra i el franquisme, així com els canvis en la transició política recent, sobretot pel que fa el moviment social catòlic i els mitjans de comunicació.

Una de les preguntes a les quals ha tractat de respondre el congrés ha estat la de si hi ha un futur per a l'arqueologia industrial i els seus paisatges, cosa fonamental en una ciutat tan particular com Alcoi. Aquesta, de fet, és una preocupació bàsica que mou les activitats del CAHEA, preocupat per la despersonalització actual de l'urbs alcoiana.

Jesús E. Alonso

MAS I FORNERS, Antoni
MAS I MARTÍ, Josep
NOGUERA I MENGUAL, Jaume

La senda de l'èxode. Els moriscs de la Marina Alta i la seua empremta després de 1609

Dénia, MACMA, 2009
245 pàgs.

Mancat d'un recolzament institucional i financer constant, el coneixement històric avança a tómb, condicionat per la commemoració de tota mena d'efemèrides. En aquest sentit, els professionals i aficionats a la història són conscients que cal aprofitar aquests aniversaris per celebrar congressos, editar llibres, organitzar exposicions..., en definitiva, per traure a la llum tot allò produït sobre el tema en els anys de sequera. Benvingudes siguen, doncs, aquestes celebracions. El 2009, a la Marina Alta han commemorat molt especialment els 400 anys de l'expulsió dels moriscs i aquest llibre n'és una mostra. Editat per la Mancomunitat Cultural de la Marina Alta i amb la participació

de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta i la Universitat d'Alacant, *La senda de l'èxode* és un estudi ben documentat sobre els moriscs d'aqueixa comarca. Així, s'explica el perquè i com quedà organitzada la població musulmana després de la conquesta jaumina i de quina manera, durant el segle baix medieval, la intransigència anà guanyant territori a la tolerància per acabar amb la conversió forçada dels mudèjars. Després d'anitzar detingudament la població morisca (censos, onomàstica, ocupacions laborals, vida quotidiana...) dels municipis de la comarca, s'estudia l'expulsió (el ban, les fortificacions, l'embarcament...). Finalment, hi ha una part prou extensa que se centra en les conseqüències de l'expulsió, però, i això és l'important i cridaner, no sols pel que fa a l'economia del regne i, especialment, a la senyorial, sinó també als efectes sobre els mateixos moriscs i, més concretament, als *moriscquets* de tota la comarca, als quals ressegueix en la seua trajectòria vital posterior.

En definitiva, un llibre necessari per aprofundir en les vicissituds d'aquella expulsió decretada per Felip III que va afectar a una part important de la població del regne de València d'aleshores. Un llibre fet amb una bibliografia sobre el tema actualitzada, amb unes fonts d'informació primàries completes, fruit d'un buidatge exhaustiu dels arxius parroquials de la comarca, i amb un llenguatge accessible per al gran públic, circumstàncies que cal agrair als autors, ja que han sabut conjuntar esforços per portar endavant aquest estudi.

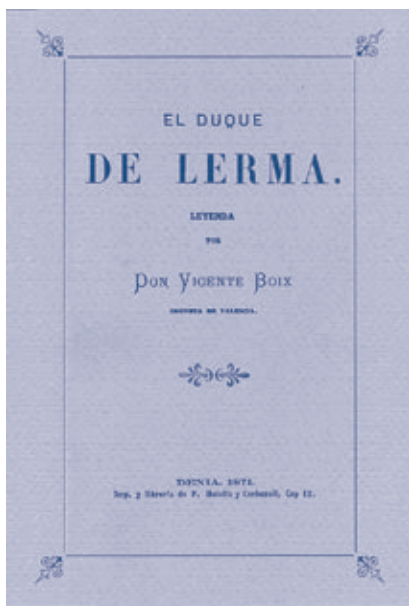
Alfred Boluda Perucho

BOIX, Vicente

El duque de Lerma: leyenda

Ajuntament de Dénia, 2010
Edició facsímil. XXII + 30 pàgs.

La commemoració del quart centenari de l'expulsió dels moriscos des de diferents instàncies culturals i institucionals s'ha traduït en infinitat d'iniciatives, una de les quals és aquesta curiositat bibliogràfica, publicada dins la col·lecció "Facsímls de Dénia". L'obra va ser escrita per l'historiador, periodista i escriptor Vicente Boix, un dels principals representants del Romanticisme i de la Renaixença a València, amb obres històriques com *Historia de la Ciudad y Reino de Valencia* (1845-1847), *Apuntes históricos sobre los fueros del antiguo Reino de Valencia* (1855), *Xàtiva, memoria, recuerdos y tradiciones...* (1857), o amb altres literàries com *El Encubierto de Valencia* (1852) o *Omm-al-Qiram o la expulsión de los moriscos* (1867). En aquesta novel·la ja mostra el seu interès pel tema de l'expulsió dels moriscos, qüestió que reprendrà uns anys després en *El duque de Lerma*. Aquest poema històric fou compost per Boix l'estiu del 1870 quan sojornà a casa d'un important comerciant de la zona, Juan Morand, i va ser ideat com a regal a aquesta família que l'acollí, per això el va editar el mateix autor. Aquesta crònica poètica, que com ve diu el subtítol és una llegenda, s'inicia amb una descripció romàntica del Montgó i, tot seguit, ofereix

la visió de l'autor sobre el duc de Lerma i de les seues relacions amb el rei Felip III. Finalment, Boix recrea, per tal d'explicar l'expulsió dels moriscos, uns diàlegs entre el dominicà Bleda, defensor de l'expulsió, i el duc de Lerma, qui serà convençut pels arguments del frare.

La reproducció facsímil del poema s'acompanya d'una breu ressenya biogràfica de l'autor, feta per Josep R. Segarra, i un concís estudi comparatiu entre allò que diu Boix i el que diu la historiografia actual sobre el duc de Lerma, realitzat per Bernardo J. Garcia. Amb aquesta edició facsímil es recupera per al públic una obra de la qual sols es coneix l'exemplar que s'ha fet servir per a la publicació, a hores d'ara en possessió de l'Arxiu Municipal de Dénia (donació de José Botella, descendent de l'impressor primer). Una obra, dèiem abans, curiosa. Una curiositat, com bé assenyala Rosa Sesar a la introducció "no tant pel seu valor històric o literari, sinó per la seua temàtica i sobretot per la seua raresa".

Alfred Boluda Perucho

GONZÁLBEZ ESTEVE, Elia;
SANTONJA CARDONA, Josep Lluís
(ed. lit.)

Conversos i expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament

Ajuntament de Muro, 2010
448 pàgs.

Aquest llibre reuneix les actes del congrés "400 anys de l'expulsió dels moriscos", celebrat a Muro l'any 2009. És d'agrair, per tant, que sols un any després haja vist la llum, ja que aquestes empreses solen retardar-se més del que caldria i són impossibles sense un grup humà abnegat i un suport econòmic sòlid. Tant el congrés com la publicació s'emmarquen en la intensa programació d'activitats duta a terme en molts indrets valencians per tal de commemorar l'expulsió dels moriscos.

El llibre inclou les tres ponències del congrés i les quinze comunicacions. Pel que fa a les primeres, Elia González ens traça la trajectòria de la comunitat islàmica valenciana des de la Germania fins a l'expulsió, tot analitzant l'oposició i el sotmetiment de l'aljama de Muro

des de tres punts de vista: el religiós, el senyorial i els hàbits quotidians (llengua, alimentació, vestit...). Tot seguit, Josep Lluís Santonja desbrossa a nivell general les circumstàncies que marcaren el tràgic final dels moriscos. Finalment, Santiago La Parra s'endinsa en l'anàlisi de les causes, tot distingint les causes oficials com les reals i aporta una sèrie de reflexions ben encertades al voltant de la historiografia sobre la qüestió més dedicada "a estudiar, sobre todo, las consecuencias del genocidio que sus causas, obsesionados —como es lógico— por la repercusión de tan drástica medida en nuestra historia posterior".

Pel que fa a les comunicacions, l'àmbit espacial, tot i que centrat majoritàriament en la comarca, és variat, ja que inclou estudis sobre Gaianes, Benilloba, el Ràfol Blanch, però també de la Valldigna o de la Safor. Els temes, tot ells relacionats òbviament amb els moriscos, abasten qüestions generals (Gaianes i el Ràfol Blanch al segle XVI), documentals (Benilloba), toponímiques, morisquets (Gandia, Oliva i Pego i censos), destí dels moriscos, conseqüències de l'expulsió (la Valldigna)...

En definitiva, un llibre que aporta, com no podria ser d'altra manera per la seua naturalesa, una visió polièdrica del tema morisc que permet de capir la complexitat dels processos històrics i la infinitat de variables que hi intervenen, sense perdre de vista, però, que són les persones els subjectes, agents i pacients, de tot procés humà. En aquest cas concret, el drama humà de la població musulmana expulsada de la seua terra i llançada cap a un destí i futur incert.

Alfred Boluda Perucho

.....
CANELLAS ANOZ, Beatriz

Francesc de Borja. Lloctinent general de Catalunya (1539-1543)

Simat de Valldigna, la Xara, 2010
174 pàgs.

.....
En la consolidada col·lecció "Arxius i Famílies", s'ha publicat recentment aquest llibre, el qual arreplega la documentació conservada en l'Arxiu de la Corona d'Aragó del temps en què Francesc de Borja exercí el càrrec de virrei de Catalunya. Documentació voluminosa, ja que abasta més de sis milers de folis en quaranta volums.

El llibre presenta tres parts diferenciades. En la primera, s'esbossa una sumària biografia de Francesc de Borja. En la segona part s'estudien les principals institucions de la monarquia hispànica a Catalunya com la Lloctinença General, el Consell Reial i l'Audiència i els canvis que s'hi produïren en els 10 anys abans que Borja assumira la Lloctinença General del Principat, així com l'evolució seguida per aquestes durant la Lloctinença borgiana. En la tercera part del llibre s'exposen de forma meticulosa els registres de la Cancelleria Reial i, particularment, dels registres de la Lloctinença General de Francesc de Borja. L'autora fa una anàlisi particular dels diferents documents, tant de l'aspecte formal com de la temàtica que tracten.

Els lloctinents generals o virreis foren, durant tota l'època foral, la màxima autoritat en cadascun dels estats de la Corona d'Aragó, però el seus poders estaven limitats pel monarca i pels furs o constitucions pròpies de cadascun dels estats, els quals juraven a l'hora d'iniciar el seu mandat que, generalment, es perllongava durant un trienni.

En els darrers anys els investigadors han revisat la figura del lloctinent general o virrei, en el sentit de retallar la seua capacitat política i, sobretot, el seu poder. Si ho mirem bé, el rei li assenyalava a Francesc de Borja les tasques en què havia de basar-se l'acció de govern, deixant-li poc de marge per a la improvisació.

En definitiva, un llibre interessant que recolza l'objectiu bàsic de donar a conèixer els documents referits a Gandia i la comarca de la Safor, i que, en aquest cas, aporta un valor afegit, ja que els investigadors podran consultar els documents referits a la Lloctinença de Francesc de Borja, que fins ara s'hi trobaven a Barcelona en l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en l'Arxiu de Gandia.

Francesc Pons Fuster

.....
COLL FORNÉS, Josep Joan

El Tio de la Porra

CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2009
96 pàgs.

.....
Aquest llibre està basat en l'informe que l'Ajuntament de Gandia demanà a Josep Joan Coll per tal de documentar la sol·licitud de la declaració de Bé d'Interès Cultural, en la modalitat de Bé Immaterial, per a la Banda de Tambors del Tio de la Porra. L'obra, editada pel CEIC Alfons el Vell, és un estudi rigorós, i tanmateix agradós, sobre aquesta figura festiva lligada a l'inici de la Fira i ben coneguda a Gandia i altres pobles de la Safor.

El llibre escorcolla en l'origen i l'evolució de la figura del Tio de la Porra i ho fa bàsicament de forma cronològica. Quan és necessari abordar altres elements festius o fets històrics

El Tio de la Porra

Josep Joan Coll Fornés

l'autor els exposa a mena d'annexes, sense perdre el fil conductor. Cal destacar la vàlua i complementarietat de les figures i fotografies.

Els dos primers capítols estan dedicats al tambor; el primer d'ells al seu simbolisme, el segon als usos i especialment al militar. En el tercer apartat s'analiza la Milícia Nacional, agrupament de ciutadans armats diferenciats de l'exèrcit, i la seua interacció en el municipi. A Gandia, ciutat emmurallada, la presència de milícia pròpia està datada, si més no, el 1856, i l'organització depenia de l'Ajuntament, aquesta organització i un extracte de l'articulat de la milícia es tracta al capítol quart. En el següent s'estudia el relat que Pascual Sanz i Forés va deixar sobre les festes del 1871, tot possibilitant l'anàlisi de l'organització de la festa i el paper de les figures principals (cavalcada, tambor,...). El sisè capítol explica l'origen de l'actual cavalcada i mostra la desvinculació inicial respecte del Tio de la Porra. El procés organitzatiu de les festes del 1875 ocupa el següent apartat, on podem apreciar el paper dels gremis i com la figura del tambor esdevé banda de tambors. En els capítols següents es documenten amb detall els principals canvis, des de l'eliminació dels tambors dels exèrcits, l'acta de naixement oficial del Tio de la Porra el 1931, la primera entrada a les escoles (1934), la participació de les comissions falleres o el canvi d'indumentària. Les interpretacions sobre l'origen del Tio de la Porra efectuades en l'època franquista resten ara en evidència.

Joseba Rodríguez Aizpeolea

MIGUEL SÀNCHEZ, José Segundo

Guia Heràldica del Palau Ducal de Gandia

CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2010
91 pags.

La celebració del Vè aniversari del naixement de Francesc de Borja per la ciutat de Gandia s'ha manifestat, durant el 2010, en un munt d'activitats, entre les qual cal destacar l'edició d'alguns llibres que giren a l'entorn dels Borja. En aquest cas es tracta d'una guia del palau ducal. Una guia, però, particular. Amb un llenguatge senzill i entenedor per al gran públic i amb una profusió d'imatges que permeten comprendre el contingut, se'ns ofereix un itinerari pels blasons de les estances del palau. Aquest viatge heràldic comença des de la mateixa façana i, una vegada a l'interior del palau, recorre la porta, el pati d'armes, la sala dels estats de Sardenya, la porta de la unió amb els Centelles, la galeria daurada, el saló de corones, l'estança del Sant Duc, la santa capella, la galeria de les ceràmiques i la cambra de la duquesa. En cada parada, l'autor descriu els escuts tot explicant el significat dels diferents elements, el per què hi apareixen, a quins llinatges representen, quan s'uneixen a la branca dels Borja. Atesa la diversitat de famílies que emparenten al llarg dels anys amb els Borja i tenint en compte el desig de deixar memòria en diferents racons del palau del pas dels diferents Borja, és fàcil

intuir la quantitat i heterogeneïtat dels escuts analitzats. És, per tant, un treball descriptiu que, ajudat per les múltiples fotografies, permet una aproximació a l'heràldica borgiana -inclou, a tal fi, per al lector que busque aprofundir en la qüestió, una bibliografia bàsica.

Un llibre, al capdavant, que uneix la constant curiositat pels Borja a l'atractiu de l'heràldica, amb el qual l'èxit està assegurat, més encara si considerem que l'objecte del llibre, en formar part del palau, afegeix valor a un dels edificis més emblemàtics de la família valenciana més universal.

Alfred Boluda Perucho

VENTURA I CONEJERO, Agustí

Els carrers i les partides de Xàtiva. Estudi històric sobre la toponímia urbana i rural de la ciutat

Mateu editors, amb la col·laboració de l'Ajuntament de Xàtiva, Acadèmia Valenciana de la Llengua i Bancaixa. Xàtiva, 2008, Vol I (368 pàgs.), vol II (296 pàgs.)

Aquesta publicació en dos volums d'Agustí Ventura (una de les poques edicions monogràfiques sobre toponímia local que s'han publicat al País Valencià) és el fruit d'un extens treball d'investigació de camp (l'autor es coneix pam a pam Xàtiva i el seu territori) i d'escorcoll a molta profunditat tota la documentació referent a Xàtiva i la Costera.

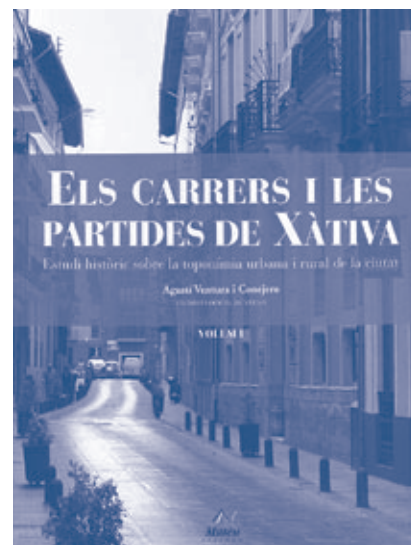
Al volum I l'autor recorre les diferents parròquies i barris de la ciutat entrant al detall en cada carrer, plaça, portal, carreró, església, cantó, etc. La documentació que aporta és extensa, extensíssima: actes notariaus, relació de veïns, donacions, etc. És més una història dels llocs xativins que una relació de topònims a l'ús amb una explicació geogràfica, històrica i lingüística. La transcripció de textos antics ocupa una part molt important del llibre, tot i que no falten les explicacions lingüístiques o les motivacions dels topònims que van apareixent.

Al volum II segueixen veient-se els carrers i llocs de les zones i barris

periurbans i les séquies; cadascuna d'aquestes dona entrada a un capítol on s'estudien altres elements geogràfics d'interès toponímic. Aquí, acompanyats d'uns bons mapes a tot color, podem veure les séquies, barrancs, camins, cases i altres elements dispersos del paisatge. Ventura ha recorregut tot aquest territori (a més de l'urbà) i aporta tota classe de detalls, a més, com ja és usual en el volum I, de molta documentació històrica que ens explica els orígens i evolucions de cada espai.

Fotografies i dibuixos antics de Xàtiva il·lustren el text, donant-nos a conèixer aspectes que desconeixem molts d'aquesta ciutat valenciana. Trobem a faltar un bon índex, al final dels dos volums, on poder buscar els topònims estudiats. Tot i això, és un excel·lent treball sobre la toponímia, especialment en el seu vessant històric.

Joan Ivars Cervera

LOMAS CORTÉS, Manuel

El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)

Universitat de València-Ajuntament de Dénia, 2009
300 pàgs.

L'any 2009 va ser l'avinentsa propícia per a l'enèsima "gran commemoració". L'expulsió dels moriscos és, tanmateix, un fet cabdal en la història de nosaltres els valencians i no és sobrer renovar l'interès per episodis i/o fenòmens d'aquesta mena. Per això, aquest mateix any (i els anys de la darrera dècada) hem assistit a l'aparició de nombrosos estudis monogràfics, de dossiers de revistes especialitzades i, fins i tot, a la publicació de fonts sobre els moriscos; per no parlar d'actes, seminaris, jornades i congressos. Aquesta enorme producció ha afavorit la renovació dels plantejaments i l'ampliació d'horitzons sobre l'estudi de la minoria morisca.

Aquest és el context de l'obra que ressenyem. L'autor, un jove modernista forjat en la Universitat de València, ha publicat en aquests darrers anys altres obres que giren també sobre la problemàtica morisca: *La expulsión de los moriscos del Reino de Aragón. Política y administración de una deportación (1609-1611)*, Centro de Estudios Mudéjares, Terol, 2008; i *El desterrament morisc valencià en la literatura del segle XVII (els «autors menors»)*, Universitat de València, 2010.

Lomas analitza exhaustivament la documentació relacionada amb l'expulsió des de Dénia. Aquest port serà la principal base d'operacions logístiques i el punt de partida més important dels moriscos valencians expulsats. La influència del duc de Lerma, senyor del marquesat de Dénia i *valido* de Felip III explica en part aquest paper. Tanmateix, la

immillorable situació geoestratègica de Dénia va ser decisiva. El seu importantíssim paper s'ha relacionat, també, per la proximitat a la zona de major concentració de població morisca de tot el país, l'interior muntanyenc conformat per la successió de valls interiors a les Comarques Centrals Valencianes.

L'autor analitza els principals factors que van concórrer en la complexa organització i gestió administrativa, econòmica i militar de l'operació d'expulsió al districte de Dénia. La seua anàlisi li permet de reconstruir exhaustivament, a més a més, la repressió de l'alçament de Laguar, protagonitzat per les comunitats camperoles morisques de la Marina. Queda més que justificat, comptat i debatut, l'extens bloc lliurat a la reconstrucció i estudi dels esdeveniments.

L'aspecte militar –massa voltes negligit en aquesta mena d'estudi i, paradoxalment, cabdal per comprendre els fenòmens analitzats– també mereix un altre apartat. S'hi estudien la problemàtica logística i organitzativa, els engranatges de la formidable maquinària de la que era, llavors, la primera potència mundial per tal de procedir a l'expulsió dels moriscos. Un breu capítol final tracta la incidència de la fase final de l'expulsió.

Les taules i quadres que completen l'obra seran agraiades pels lectors que s'hi capbussen per a realitzar ulteriors investigacions. De tota manera, les xifres manejades per Lomas permeten de ratificar la validesa de les dades aportades en el seu dia per Lapeyre, revisades en el seu dia pels estudis demogràfics realitzats per Manuel Ardit.

Vicent Terol i Reig

VENTURA, Agustí

Orígens del convent de Santa Clara de Xàtiva. Des de la fundació en 1325 fins a 1482

Ajuntament de Xàtiva, Mateu Editors, Xàtiva, 2007
368 pàgs.

El convent de Santa Clara de Xàtiva és l'objecte d'estudi d'aquest llibre d'Agustí Ventura, treball guardonat en els XXVII Premis Literaris Ciutat de Xàtiva. Aclareix l'autor en el subtítol que es tracta d'una aportació documental al terç del senyoriu de les monges sobre els castells i viles de Calp, Altea, Benissa, Teulada, el Puig, Alcoi, Gorga, i les valls de Seta i Travadell.

Es compon aquest llibre d'un pròleg, una breu història del convent de Santa Clara (unes poques pàgines), una intro-

ducció sobre el Repartiment de les quatre viles de la Marina (amb documentació ja molt coneguda, que es torna a repetir en l'apèndix documental del final del llibre), i deu capítols més un capítol-epíleg, en els quals s'aporten estudis sobre els orígens, comptes, processos, rendes del monestir, etc.

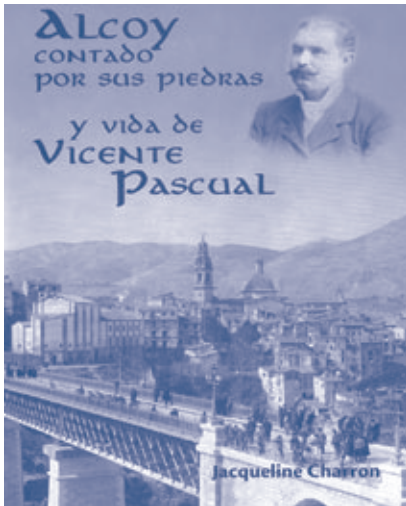
Cal dir que dos tercers parts del llibre estan destinades a la transcripció de documents. La gran majoria són inèdits, encara que també en reproduïx de coneguts, ja publicats per A. Ferrando, Martínez Ferrando, Llopis Bertomeu, Gutiérrez del Caño, etc. Se suposa que en la transcripció dels documents de l'apèndix el tipus de lletra en cursiva hauria de referir-se a la pròpia transcripció i la lletra "normal" a la presentació del contingut del document, però no sempre és així; hi ha molts documents que mesclen aquests dos tipus de lletra sense més explicacions.

En els onze capítols destinats a l'estudi l'autor tracta els diferents temes, però aporta també moltes transcripcions de documents, i no sols de l'època assenyalada al títol, sinó també de temps posteriors (segles XVI, XVII, XVIII i XIX). Per cada capítol d'estudi n'hi ha un altre d'aportació de documents a l'apèndix, que es corresponen entre ells.

Una sèrie de fotografies antigues, mapes i plànols ens il·lustren sobre el passat d'aquest convent, catalogat com a BIC.

Un treball en el qual la part més important és l'aportació de documentació desconeguda fins al moment (imprescindible per a conèixer part de la història medieval i moderna dels pobles esmentats) i que ens aclareix molts aspectes del funcionament econòmic dels convents a l'Antic Règim.

Joan Ivars Cervera

CHARRON, Jacqueline

Alcoy contado por sus piedras y vida de Vicente Pascual

Edició de l'autora, Alcoi, 2009
324 pàgs.

DOMÉNECH ROMÁ, Jorge

El modernismo en Alcoi: su contexto histórico y los oficios artesanales

Editorial AguaClara, Alacant, 2010,
497 pàgs.

Les darreres dècades del segle XIX i primeres del XX són una època daurada per a la ciutat d'Alcoi. La indústria assoleix nivells altíssims de producció i la burgesia industrial es consolida. Els empresaris encarreguen tant per a les seues cases com per a les seues fàbriques projectes als nous arquitectes formats en l'Escola de Barcelona, bàsicament a Timoteu Briet i Vicente Pascual, la qual cosa donarà com a resultat un conjunt d'edificis i fàbriques relacionades clarament amb els estils constructius i decoratius que dominaven Catalunya i Europa, però donant-li un segell propi.

Charron, historiadora de l'art, ha bastit un volum força interessant dividit en dues parts. En la primera fa un recorregut de l'evolució de les construccions alcoianes ("sus piedras") des de la seua fundació en l'edat mitjana per a detindre's una mica més a partir del 1850, amb dues figures destacades: els esmentats Briet i Pascual, que ocupen la segona part del volum. Tot dos arquitectes han deixat a Alcoi la seua petjada, i Charron recupera una biografia bastant completa de la figura tan rica en activitats com Vicente Pascual, arquitecte, polític i professor.

L'autora, de formació acadèmica sòlida i bona coneixedora del modernisme, ha obtingut documentació d'arxiu sobre la majoria dels edificis modernistes que descriu amb profusió de detalls i explica els procediments administratius d'alguns d'ells.

L'altre treball recentment editat que analitza el modernisme en Alcoi, és el llibre de Jorge Doménech. Arquitecte tècnic de formació, Doménech ens introdueix en el concepte de modernisme, així com en la difusió geogràfica, cultural i social que va tenir aquest corrent arquitectònic. Fet açò, s'endinsa en les peculiars característiques del modernisme alcoià, dissenyat per a complaure els innovadors gustos de la classe burgesa local emanada del procés d'industrialització, i en l'empremta que ha deixat en la retícula urbana de la ciutat. Seguidament el llibre ressalta la vida professional dels dos arquitectes més emblemàtics que dissenyaren els edificis modernistes d'Alcoi, com són els esmentats Briet i Pascual, a la vegada que ofereix una detallada relació de tots ells, així com les característiques arquitectòniques més remarcables i la seua ubicació.

Una innovació a destacar en la recerca de Doménech és que analitza la meritòria tasca que van desenvolupar els oficis i els tallers d'artesans que participaren en els diferents processos de construcció, com foren els obrers de vila, els ceramistes, els picapedrers, el vidriers, els ferrers, els teixidors, els paperers, etc.

Paga la pena destacar l'acurada edició realitzada en les dues obres, les quals inclouen quantitat de fotos, de plànols i de cartells que il·lustren el text i fan força atractiva la seua lectura.

Àngel Beneito i Francesc-X. Blay

BENEITO LLORIS, Àngel

Álvaro Seguí, memòries d'un comunista alcoià

Centre Alcoià d'Estudis Històrics i Arqueològics (CAEHA), Alcoi, 2010
232 pàgs.

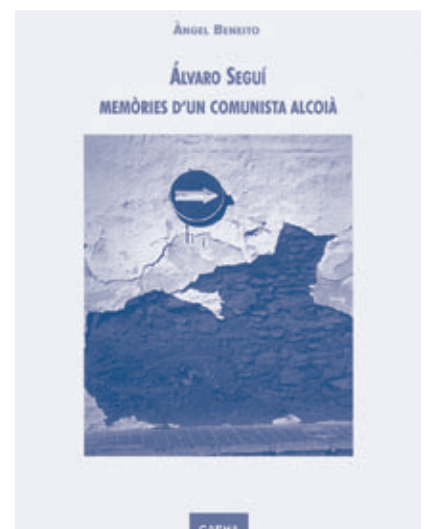
Si la guerra del 1936 i la consegüent postguerra han estat una font cabalosa d'inspiració per a la literatura de ficció, no gens menys han contribuït a la proliferació de gran quantitat d'obres lligades directament al testimonialisme i sense cap mena de voluntat fabuladora. Es pot aduir que es tracta d'obres mancades de rigor historiogràfic i que, en molts dels casos, el seu

valor literari és escàs, si no nul. Tanmateix, la vàlua d'allò que s'ha anomenat *literatures del jo*, rau en el fet que podem trobar-hi presents la història i el pensament passats pel filtre de la subjectivitat i tractats com a vivència personal.

En aquest sentit, la història d'Álvaro Seguí és una d'aquelles que paga la pena tenir per escrit. Criat en l'ambient obrer i llibertari de l'Alcoi industrial, ben jove va prendre consciència política i començà a participar en les lluites socials de principis del Nou-cents. De les Joventuts Llibertàries i la CNT passà per convenciment a les Joventuts Socialistes Unificades i al Partit Comunista. Defensà la República durant la guerra i en acabant, sota el franquisme, va patir un calvari d'empresonaments i pallisses que, malgrat tot, no aconseguiren doblegar les seues acèrrimes conviccions marxistes. Home imprescindible en el sentit brechtlià, quedà decebut quan es va sentir arraconat dins el propi PC després de la mort del dictador i de la legalització del partit. Potser aquest desencís és el que el va empènyer a escriure un gruixut llibre de *Memòries*.

Amb tot, el llibre d'Àngel Beneito no és exactament la transcripció de l'autobiografia de Seguí. L'autor garbella les memòries del protagonista tot destriant allò que no aporta res d'interessant o que pertany a la privacitat familiar, de la informació realment substancial. Un cop separat el gra de la palla, reconstrueix la identitat i les vivències del protagonista i ens les explica en tercera persona. I el gra és realment sucós. És l'experiència vital d'Álvaro Seguí en relació a una sèrie d'esdeveniments enfocats des de l'òptica subjectiva. Però a més, és història de la vida quotidiana d'Alcoi a l'inici del segle XX, és història del comunisme alcoià gairebé des de la seua creació, és testimoni de la lluita en el front i és, per sobre de tot i en definitiva, denúncia de la cruel repressió de postguerra.

Bernat Martí

CASTELLÓ, Gonçal

Final de viatge. Memòries d'un gandià: amics, coneguts i saludats

Edició i introducció a cura d'Àngel Velasco. Pròleg: Joan M. Monjo. CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2010. 600 pàgs.

La vida de qualsevol persona sempre té la seua pròpia història. Si la persona en qüestió ha tingut una vida dilatada i variada, l'atractiu del que ens puguen contar sobre la seua trajectòria, ell mateix o altres, no necessita justificació.

És el que passa amb aquestes *Memòries* de Gonçal Castelló (Gandia, 1912-Barcelona, 2003). La seua llarga vida, així com els diferents camps en els quals va actuar i li va tocar viure, converteixen la seua biografia en un conjunt de fets realment apassionant. La llarga nòmina de persones amb les quals va tenir relació mostra, per altre costat, una vida intensa i extensa. El manlleu que l'autor fa de la classificació de Pla en "amics, coneguts i saludats" ens indica el caràcter complet que sobre les seues relacions personals ha imprès a les seues *Memòries*. És un plaer veure desfilar per les seues pàgines el militar Paco Galán (el germà de Fermí, el de la sublevació de Jaca), Joan Fuster, els Gaos (va estar casat amb l'actriu Lola Gaos), Muñoz Suay, Carrillo..., entre molts altres.

Per altre costat, la seua trajectòria personal també és força atractiva: estudiant actiu durant la dictadura de Primo de Rivera i la República; oficial de l'exèrcit republicà i militant del partit comunista durant la Guerra Civil; presoner durant

la postguerra ("exili interior" anomena aquest període); els anys de compromís en la lluita antifranquista (defensor de presos polítics en el TOP); la seua evolució des del comunisme al nacionalisme catalanista independentista (fruit, en gran part, de la seua gran amistat amb Joan Fuster); i un llarg etcètera.

Com explica molt bé l'editor en la introducció, quatre aspectes resumeixen la trajectòria vital de Gonçal Castelló, i en tots tingué un protagonisme destacat: com a escriptor (bàsicament en el vessant memorialístic i d'activista de la llengua catalana), com a periodista-articulista compromès (fundador i col·laborador en molts mitjans de Catalunya i el País Valencià), com a jurista implicat en la defensa de demòcrates encausats en el famós TOP (sobretot de comunistes i nacionalistes bascos, valencians i catalans, però no únicament), i com a ciutadà protagonista destacat en activitats polítiques, socials i culturals (totes abastades al llarg de la seua llarga vida). I tot açò contat -i reflexionat des de la distància i l'experiència- pel mateix autor. Un luxe!

Francesc-X. Blay

REIG SILVAJE, Rafael

Vivencias de la guerra y de la represión. Orgía de pasiones

Associació de Veïns el Llombo, Ontinyent, 2010. 349 pàgs.

Afortunadament, d'un temps ençà estan publicant-se un grapat de memòries sobre la Guerra Civil que obren noves i variades perspectives sobre aquest fet històric a les nostres comarques.

Vivencias de la guerra y de la represión. Orgía de pasiones és un llibre biogràfic. En ell, Rafael Reig, un jove veí d'Ontinyent que tenia a penes disset anys quan va començar la Guerra Civil, compta, de forma clara i directa, sense retrets ni revenges, tot allò que va viure durant l'enfrontament civil i els posteriors anys de postguerra.

Jove compromès amb les idees esquerranes, Rafael, en iniciar-se la guerra, va militar en les Juventudes Socialistas Unificadas (JSU) d'Ontinyent i fou membre actiu de la Federació Universitaria Española (FUE). En ser cridat a files fou traslladat al front

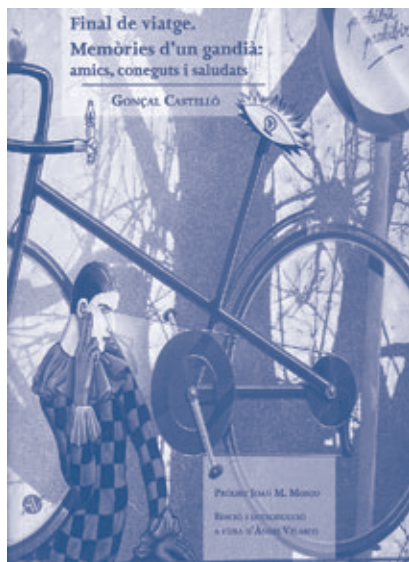

de l'est fins que va ingressar en l'Acadèmia Militar de Paterna. En finalitzar la contesa el nou règim li passà factura. Fou acusat d'atacar el Moviment Nacional, la Falange i l'exèrcit; de ser membre de les JSU i de la FUE; de participar en delacions, en requises, en incendis i en la destrucció d'imatges; i d'haver finalitzat la guerra amb la graduació de tinent d'enginyers. Anava servit: el van condemnar a vint anys de reclusió major. En passar uns anys i eixir en llibertat condicional, s'incorporà a la vida civil. Era l'Espanya de postguerra, el país havia canviat i nous maneres i formes s'hi havien imposat.

Doncs bé, a través d'aquestes memòries, les quals tenen un innegable valor testimonial, Rafael Reig va desgranant un seguit d'esdeveniments, de personatges, de situacions i de reflexions, a través dels quals el lector s'endinsa en la vida d'Ontinyent durant aquest dur i colpidor període històric. Records amargs i esdeveniments viscuts que reivindiquen una història personal al temps que compartida per tota una generació.

Amb la finalitat de situar el lector en el context spatiotemporal, aquesta edició s'acompanya d'una selecció de textos al·lusius a Ontinyent realitzada per Vicent Terol Reig -de Teodor Llorente, de Carles Sarthous, de la *Geografía General del Reino de Valencia* i de la *Topografía médica de 1916-*. Tot seguit, Antonio Calzado Aldaria s'encarrega de situar el lector en el context històric que va viure el municipi durant la Segona República, la Guerra Civil i el primer franquisme. Per últim, Josep Gandía i Calabuig tanca aquesta visió retrospectiva descrivint la repressió que va tenir lloc a Ontinyent durant la Guerra i les delacions que hi van haver només finalitzada aquesta, una d'elles la de Rafael Reig, l'autor del llibre.

Àngel Beneito Lloris

25 ANYS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS COMARCALS DE LA MARINA ALTA

L'any 1982, el I Congrés d'Estudis de la Marina Alta ja recollia l'esperit del futur IECMA: "Volem despertar l'interès per tot el que passa a la Marina Alta i aconseguir que es traduïska en estudis seriosos sobre la nostra gent i la nostra terra". El I congrés s'inaugurà el desembre del 1982 a la Casa de Cultura de Dénia i fou un èxit de públic i participació amb 58 comunicacions sobre Història,

Geografia, Lingüística, Medi Ambient, Arquitectura, Urbanisme i Folklore; fórmula multidisciplinar que s'aplicà als congressos següents. La gran inquietud cultural de la comarca afavorí que tan sols dos anys després, el 1984, es convocara el II congrés. Les sessions es distribuïren pels pobles de Pego, Benissa i Dénia i l'èxit de participació continuà amb un total de 56 comunicacions. Al caliu d'aquests dos primers congressos, el 1985, es creà l'IECMA.

La posada en marxa de l'IECMA i altres activitats i publicacions ajornaren la convocatòria del III congrés d'estudis fins l'any 1990. La primavera del 2003 es convocà el IV congrés amb la col·laboració del CEFIRE

i una massiva participació en totes les sessions. Les actes, en dos volums, s'editaren com es habitual amb l'Institut Juan Gil-Albert. El Vè congrés se celebrà a Dénia l'any 2009 i es plantejà com un monogràfic dedicat a recordar els 400 anys de l'expulsió dels moriscs. Més de 200 inscrits participaren en les sessions i en les visites als despoblats moriscs de la Marina.

* * *

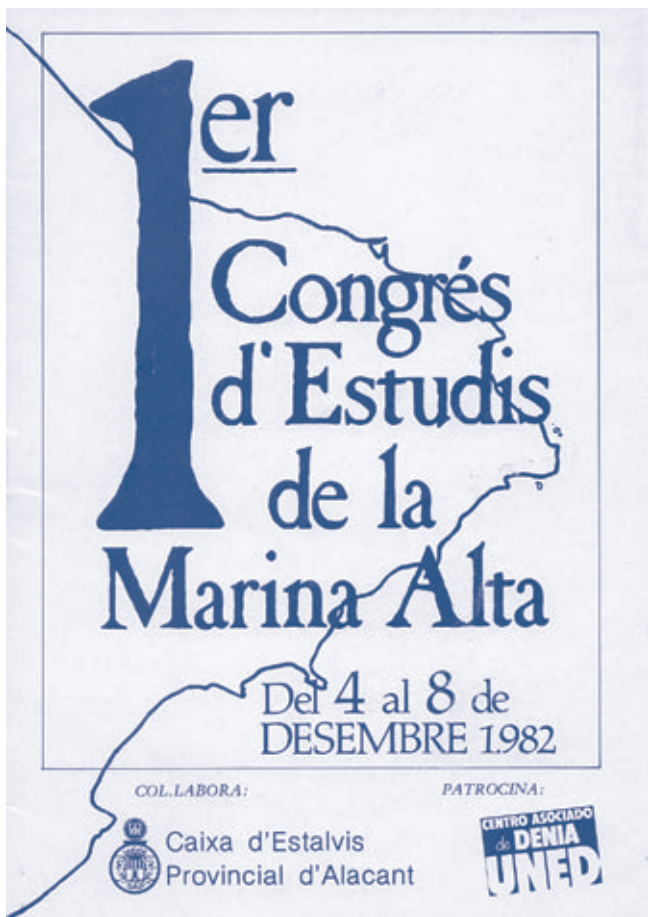
Des de bon començament, l'IECMA ha editat dues revistes que han continuat publicant-se ininterrompudament. El 1988 apareix al si de l'entitat la revista *Aguaits*, com a mitjà de difusió dels nous estudis, tant en l'àmbit de les Humanitats com de les Ciències Naturals. Actualment continua oferint informació miscel·lània, en especial de la Marina Alta, encara que està oberta també a altres indrets propers o amb una problemàtica semblant o d'un temps històric compartit. El seu nom, "*Aguaits*", ens parla del principal objectiu: estar en contínua observació per a animar i fer possible l'aparició de nous estudis sobre la realitat present i sobre el passat.

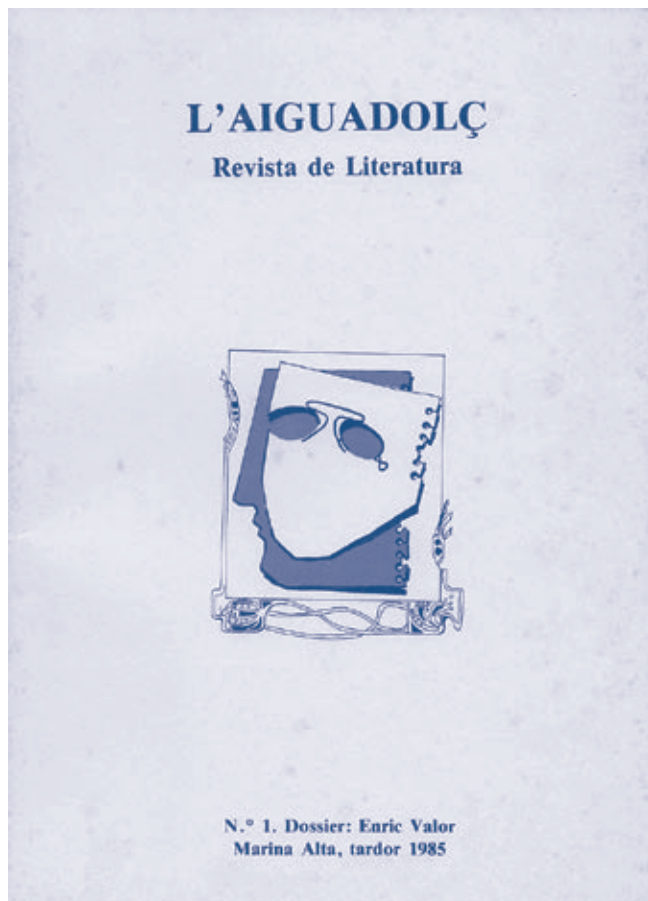
Des de la seua aparició la revista ha publicat, amb una periodicitat bianual i anual, un total de 28 números, la majoria amb articles diversos sobre Història, Economia, Ecologia, Turisme, Etnografia, etc., però també, en atenció a aniversaris o temàtiques d'especial interès, s'han editat 7 revistes

monogràfiques dedicades a l'arquitecte Antoni Gilabert; a l'historiador Roc Chabàs; a l'arqueologia del Montgó; als cementeris islàmics de la Marina; a l'arquitectura de la Marina i la Safor dels anys 1950 al 1970; a la Guerra de Successió, i l'últim a una important activitat econòmica pràcticament desapareguda: la comercialització de la taronja.

Quasi des del principi de la publicació, al final de la revista, s'afegí la secció "Resenyes i Llibres", dedicada a recollir i comentar les publicacions comarcals que havien aparegut al llarg de l'any. També des del núm. 2 es creà la secció "Arxius" que més endavant s'ampliaria als "Documents", perquè *Aguaits* des de l'origen reivindicà la necessitat d'organitzar els arxius de la Marina Alta per ser la base de la història comarcal que es volia potenciar. A poc a poc s'avançà i també la història oral i les vivències personals trobaren en la revista el seu apartat amb la creació de la secció "Testimonis".

L'altra revista que ha vingut editant-se sense interrupció ha estat *L'Aiguadolç*. Des del seu primer número (tardor de 1985), ha reservat una part del seu espai a glossar algun tema literari català –sovint d'àmbit valencià–, llavors encara poc tractat per la crítica. Heus aquí els temes dels dossiers més destacables: Enric Valor, Rodolf Sirera, Joan F. Mira, Vicent Andrés Estellés, revistes valencianes de Literatura (1979-1989), Ricard Blasco, Maria Ibars, poetes valencians dels 60,

el teatre popular valencià, Maria Beneyto, l'escriptura memorialística, Isa Tròlec, Isabel-Clara Simó, Joan Valls, poetes valencians dels 70, el conte contemporani al País Valencià, Emili Rodríguez-Bernabeu, Bernat Capó, Josep Piera, Lluís Alpera i Jaume Pérez Montaner.

Fet i fet, l'aventura que inicialment va suposar per a una colla de lletraferits de la comarca traure una revista literària, amb les inevitables

pàgines de creació del propi grup i dels escriptors més pròxims, ha esdevingut una font de materials crítics –sobretot des del núm. 26, quan desapareix l'apartat de "Creació"– gens negligible per conèixer la nostra realitat literària, especialment la que s'ha produït a la Marina Alta i la valenciana en general. D'altra banda, cal subratllar-hi el contacte amb altres literatures que ha suposat la publicació de traduccions

de textos o autors poc coneguts entre nosaltres, sota el títol d'"Antologia" en els darrers números. El que va començar sent una publicació de 68 pàgines i amb una presentació improvisada, ha esdevingut un volum de més de 130, d'aparença austera però acurada.

D'altra banda, al voltant de *L'Aiguadolç* sorgiren activitats diverses com tertúlies literàries i l'exposició "10 anys de revistes literàries valencianes (1979-1989)". Sobretot, cal destacar la recuperació de l'obra i la figura de l'escriptora Maria Ibars i Ibars el 1992, amb motiu del primer centenari del seu naixement.

* * *

Entre altres publicacions periòdiques de l'IECMA, des de l'any 2001 s'ha produït també sense interrupció la del calendari, amb la intenció de divulgar una part important del nostre

patrimoni comarcal en qualsevol dels seus vessants: el natural, l'arquitectònic, l'etnològic, el documental, l'arqueològic, etc.

Anteriorment en el temps foren la revista de creació literària *Tuacte* i les d'arts plàstiques *Eco* i *Espai obert*. Aquestes últimes fruit de la vinculació del grup De Reüll amb l'IECMA. Aquest, fundat el 1991, se centra en la dinamització de la plàstica contemporània a la Marina Alta.

No cal dir que, a més d'aquestes publicacions periòdiques, les seues edicions de monografies sobre temes comarcals s'han produït amb una certa continuïtat, però fóra excessiu reproduir ací la llista completa, que pot consultar-se a la pàgina web de l'IECMA.

A més a més, hi ha el vessant de col·laboracions amb les entitats públiques en publicacions, però també en activitats de caire cultural d'allò més divers.

Entrevista a Joan Ivars:

“No hi ha al País Valencià cap entitat de característiques semblants a la nostra”

Joan Ivars va ser el primer president de l'IECMA, l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta, des del 1985 fins al 1999. A més a més, ha desenvolupat una llarga trajectòria com a investigador i estudiós de la nostra llengua, especialment de l'onomàstica. La història i l'etnologia han centrat també la seua atenció i interès intel·lectual.

Com va sorgir a la Marina la creació d'un Institut d'Estudis? Qui éreu? Què us unia? Recorda alguna anècdota significativa?

Als anys 80 la cultura valenciana estava intentant trobar les arrels, després de segles de repressió i abandó. A la comarca de la Marina anaven organitzant-se activitats relacionades amb la cultura en valencià (premis literaris, cursos de llengua, recitals de cançó, xerrades d'interés per a la nostra història i cultura...). En moltes d'aquestes activitats ens vàiem una sèrie de persones que compartíem unes mateixes inquietuds i a poc a poc en els esmentats actes anàvem comentant la necessitat de crear una institució que s'ocupara de fomentar les investigacions sobre la comarca i la creació literària en valencià. Com a pas previ, aquestes mateixes persones organitzàrem dos congressos d'estudis de la Marina Alta els anys 1982 i 1984, però sota l'aixopluc de la UNED de Dènia. Després d'aquest segon congrés, ja iniciàrem el 1985 els tràmits per constituir-nos en associació cultural totalment independent de cap altra institució, o de qualsevol organisme oficial. Crec que la nostra independència del poder polític ens ha reportat més beneficis que no el contrari.

Quines han estat les línies d'actuació de l'IECMA? Potser hi ha hagut etapes, canvis d'orientació... Potser de major o menor incidència social...

Des d'un principi pensàvem que l'IECMA hauria de reunir els estudiosos i investigadors de la comarca (o de fora d'ella, però que s'hi interessaren) per tal de fomentar al màxim els treballs de tot tipus sobre la Marina Alta (història, llengua, ecologia, arquitectura, medicina, art, etc.). Pel que fa a la creació literària (no necessàriament lligada a l'espai comarcal), l'IECMA seria la plataforma des d'on es volia potenciar els treballs d'investigació d'autors en llengua catalana, a més de donar a conèixer la seua obra creativa. Dins de l'Institut sorgí també el Grup De Reüll, que ha portat a terme un important treball de posar en valor les arts plàstiques de la nostra època.

En un principi s'organitzaren diverses seccions temàtiques dins de l'Institut, però

no sempre funcionaven el millor possible. L'aparició de les revistes *L'Aiguadolç* (1985), de creació i assaig literaris, i *Aguait* (1988), d'assaig i investigació en les diverses ciències humanístiques, que segueixen publicant-se, significà un pas important per buscar un òrgan d'expressió de les nostres inquietuds. A més, amb la celebració dels posteriors Congressos d'Estudis Comarcals, jornades, exposicions, etc., creiem que hem fet una important aportació al coneixement i conscienciació de la nostra cultura, tant en el vessant històric com en el que estem vivint als nostres dies. Des d'aquest punt de vista, el catàleg de publicacions de l'Institut és una mostra més que feaent de l'immens treball que s'ha dut a terme els últims 25 anys.

Reunir 500 socis i més en una associació de caire comarcal i cultural és un fenomen sorprenent? Quina explicació pot tenir?

Crec que no ha estat fàcil aconseguir aquesta xifra després de 25 anys (hui ja la superem). Després d'uns primers temps d'arribar a la gent que potser estava esperant una entitat com la nostra, han passat uns anys de certa "calma". Els últims anys es nota una embranzida amb les noves generacions d'estudiosos i investigadors, alguns d'ells de la generació següent a la dels primers socis que tingué l'Institut. Per altra banda, estem arribant a més gent (de la comarca i de fora), amb les nostres publicacions, la pàgina web i alguns dels

actes que organitzem (sobretot, l'últim Congrés sobre l'expulsió dels moriscos). Crec que no hi ha al País Valencià cap entitat de característiques semblants a la nostra amb aquest nombre de socis. Això no obstant, crec que encara no són tots els que haurien de ser-hi.

Com veu el futur de l'IECMA? I dels centres d'estudis comarcals en general?

Amb molta il·lusió i esperançat, vista la línia que portem, i sobretot perquè altres generacions estan prenent el relleu i sembla que el futur més pròxim, si més no, el veiem amb horitzons oberts. No sé si puc dir el mateix de la resta de centres; no n'hi ha tants com caldria, i alguns de tipus institucionals (amb forts pressupostos per part d'ajuntaments) no sempre tenen el futur clar. Em decante més pels centres de tipus comarcals que no els de caràcter local, molt centrats en un espai massa reduït.

No podem acabar aquesta entrevista sense que ens parle un poc de la seua activitat com a investigador, especialment destacada com a lingüista.

Des de fa ja més de 30 anys la meua línia d'investigació es refereix a tres eixos: la llengua, la història i l'etnologia, en alguns casos referits al meu poble, Teulada, o altres com Dènia o de tipus comarcal en general. Jo destacaria el llibre sobre l'onomàstica de Dènia i el de Teulada, el llibre sobre la Marina Alta en temps de l'arquebisbe Fabián y Fuero, etc. He participat en els diversos congressos d'estudis que ha organitzat l'IECMA amb comunicacions sobre temàtica local o comarcal. Per altra banda, he investigat sobre diversos aspectes de la comarca i local de Teulada. L'últim que he publicat és un article sobre els antics hospitals i cases de caritat a la Marina Alta, centrat en l'hospital de Sant Martí de Teulada als segles XVI-XIX, a la revista *Aguait* núm. 29.

He participat també en l'Atlas Toponímic Valencià, com a enquestador i coordinador de certes comarques valencianes, i en els col·loquis de la Societat d'Onomàstica, entre altres aportacions.

Juli Capilla

ROIG, Josep Lluís

El cop de la bala - A joc de daus

Editorial Tria, Barcelona/València/
Manacor, 2010
152 pàgs.

El llibre que Josep Lluís Roig presenta aplega dos peces teatrals, una de vella (*A joc de daus*), la qual, d'acord amb l'editorial, pretén reeditar texts de qualitat que no poden ser trobats fàcilment, i una altra de nova (*El cop de la bala*). Pel que fa a la primera, *A joc de daus*, s'escenifica una batalla possible entre els dos poetes Ausiàs March i Jordi de Sant Jordi, però sense poesia, sense època medieval ni ambient cortesà; tot el contrari: són dos personatges empresaris de la nostra època enfrontats per una disputa comercial. Pel que fa a l'amor, sí que s'hi assemblen, però des d'un punt de vista més carnal que fi, amb la qual cosa ens podríem imaginar com podrien ser en realitat els nostres grans poetes: fins en l'amor, però humans, molt humans i ordinaris en la realitat de les passions. L'obra té dos parts ben clares; la primera mostra el vessant amorós i presenta les relacions que hi ha amb Helena i Teresa; mentre que la segona escenifica aquesta animadversió entre els dos hòmens, enmig dels quals hi ha la dona (com a gènere) que es

troba sense voler aquesta disputa de mascles pel poder i ha d'evitar que l'esguite.

Pel que fa a la segona peça, *El cop de la bala*, representa també una història en dues parts. La primera és una escena més de la guerra d'Espanya, en aquest cas un afusellament d'aquells sords, del qual no n'ha de saber ningú res i ha de quedar ben enterrat, tant en la terra com en la memòria; en la segona part, es retruca a la nostra època projectat envers una parella de jòvens, u dels quals resulta ser familiar de qui hom havia afusellat. Aquesta segona part mostra, dins del ventall d'actituds que hi ha hagut en acabar la guerra, una jove que canviarà d'idea de l'avi a partir d'una troballa arqueològica. Com a detall prosaic, hom pot trobar un parell de converses interdiallectal oriental-occidental en què es mostra la desconexió lingüística entre els parlants de tot l'àmbit de la llengua: un valencià explica a un català què és una sort i una marjal; o també aquests dos enraonen sobre la paraula *guineu*.

Josep Vicent Cabrera

VON KLEIST, Heinrich

El príncep d'Homburg

Traducció de Jaume Ortola
Riurau Editors, Barcelona, 2009
110 pàgs.

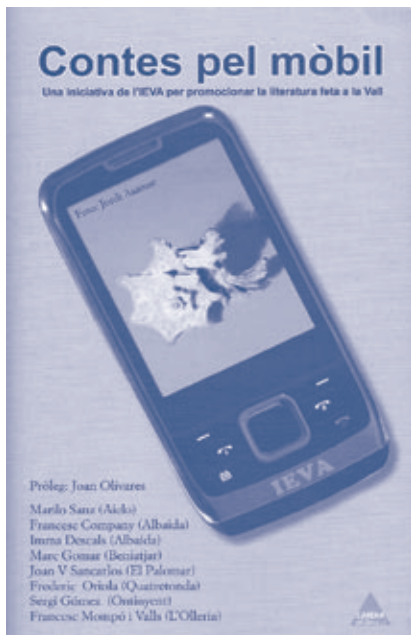
Poc abans d'una batalla contra els suecs, el general de cavalleria Friedrich Arthur von Homburg té una visió que li promet alhora la glòria militar i l'èxit amorós. Aquest trasbals el duu a ignorar les ordres prefixades al camp de batalla, de forma que tot i l'èxit de la campanya un consell de guerra el condemna a mort, capgirant completament les expectatives de triomf que el somni li havia mostrat. Aquest resum dels dos primers actes d'*El príncep d'Homburg*, de Heinrich von Kleist, deixa l'acció en el punt en què comencen a plantejar-se les qüestions principals de l'obra. Ha de perdonar l'elector de Brandenburg la indisciplina, heroica i

benintencionada, del príncep, o ha de fer prevaldre la llei del país sobre la preferència personal del governant pel condemnat? Un dilema, aquest, que recorda el de Creont en l'*Antígona* de Sòfocles. D'altra banda: ha d'acceptar el príncep d'Homburg una mort honorable o ha de renunciar a la seua noblesa, a la seua dignitat i a la seua amant per a continuar vivint? Aquestes disjuntives, impossibles de resoldre d'una forma plenament satisfactòria, fan de l'obra una tragèdia; tanmateix, alguns elements atípics que l'editor explica després del final del text (amb un bon criteri que respectarem ací) revelen la seua originalitat, problemàtica en l'època en què fou escrita però ben pròxima a les preocupacions modernes.

Jaume Ortola, traductor i editor d'aquesta obra mestra del teatre romàntic alemany, ens regala una versió de la qual podem destacar la facilitat amb què es llegeix i la bella factura dels decasíl·labs en què ha triat lliurar-nos el text. Els qui per no saber alemany no podríem comparar-la amb l'original podem, en qualsevol cas, apreciar l'acurada composició dels versos i la suggeridora ambigüitat dels sentiments i raonaments dels personatges; una obra en què la trama se sosté més en l'evolució de les seues actituds que no en una seqüència complexa de fets, demana una traducció tan meritòria i eficaç com aquesta.

Emili Morant

DD.AA.

Contes pel mòbil

Una iniciativa de l'IEVA per promocionar la literatura feta a la Vall
Pròleg de Joan Olivares
Carena editorial, València, 2010
137 pàgs.

Aquesta iniciativa de l'IEVA hauria de servir d'exemple a l'hora de promocionar els autors d'una determinada comarca –en aquest cas concret, els de la Vall d'Albaida. Els escriptors que aplega aquesta lloable iniciativa són de pobles diferents: Aielo, Albaida, Beniatjar, el Palomar, Quatretonda, Ontinyent i l'Olleria. Tots, però, íntimament lligats a "la vall blanca", tot i els diferents tractaments narratius que hi destil·len: realista o fantàstic, majoritàriament. Els costums propis, el patrimoni històric i paisatgístic, les llegendes i les anècdotes ancestrals, els rituals "tribals", els esdeveniments històrics i socials, la llengua... són, si fa no fa, els mateixos. Diguem-ne que es tracta d'un recull genuïnament albaidí, i molt valencià. El títol, però, crida poderosament l'atenció perquè funciona –tal com fa Quim Monzó en els seus llibres– com un reclam per al lector i alhora com una paradoxa, en tant que la vocació de modernitat dels autors no anul·la en absolut –ans al contrari–, la reivindicació d'un passat cultural que cal preservar, ni que siga gràcies al precari embolcall de la literatura. Així, les històries de *Contes pel mòbil* ens permeten de rememorar el temps de la verema i el del

festeg; l'emigració a França; els estius a la ruralia; la vida quotidiana, amb les mil feines que calia fer per sobreviure: la compra al mercat, poar aigua, fer la bugada al llavador, el xafardeig; els contes a la llar, els jocs i la vida al carrer...

Quasi tots aquests contes tenen, doncs, com a rerefons o com a coprotagonista, el paisatge de la Vall d'Albaida. Això és especialment significatiu a *Animalets* i "animalots", de Joan V. Sancarlos, i *La cova de l'avern*, de Sergi Gómez. En d'altres, n'és el paisanatge el centre d'atenció: *El regaera*, de Mariló Sanz Mora, i *Un insigne desconegut*, de Francesc Company. I n'hi ha que palesen com n'eren d'importants els rituals que marcaven el pas de la infantesa a l'època adulta, com ara al conte *Encara no m'ha vingut! O quin fàstic!*, d'Imma Descals; o el pes que hi tenien les estacions, sobretot pel que fa a les collites: *Aquells dies de verema*, de Marc Gomar. En canvi, *Problemes sindicals*, de Frederic Oriola, és una faula amb tints sindicalistes, i *La realitat dels somnis*, de Francesc Mompó, és un conte que, tot i estar lligat a la Vall d'Albaida, paisatgísticament, demostra la seua vocació d'universalitat. Diversitat, arrelament i vocació de modernitat, doncs, en una antologia albaidina memorable.

Juli Capilla

CAMBRILS, Elvira

El bes de l'aigua

Edicions del Bullent, Picanya, 2010
463 pàgs

Després del recull de narracions *Mira'm, amor*, l'escriptora pegolina Elvira Cambrils publica ara la novel·la *El bes de l'aigua*. Si en aquella primera obra ens van sorprendre les habilitats narratives de l'autora en uns contes d'amor i viatges ambientats en uns entorns geogràfics plens de referències al món clàssic, és en la novel·la que ara ressenyem on se'ns presenta amb tota la potència narrativa necessària per a bastir un microcosmos literari.

En realitat, en *El bes de l'aigua* hauríem de parlar de dos microcosmos, que es corresponen amb les dues línies temporals de la novel·la. La del present (anys 2004-2005) en la qual la protagonista mira d'organitzar la seua vida sentimental alhora que es compromet en la lluita per la preservació de l'entorn i sobretot que es documenta i treballa en la redacció d'una novel·la

ambientada en el seu poble, Pego, durant la Segona República. D'altra banda, hi ha aquesta novel·la que recrea els fets que s'hi van esdevenir durant el 1933.

La història avança tot establint un joc de complicitats entre aquests dos mons. De manera que la lluita de classes del 33 esdevé lluita per la conservació del territori en el present; la lluita de les dones durant la Segona República pel dret a l'educació i per esdevenir ciutadanes amb dret a votar, es transforma en el 2000 en la coexistència de dones amb graus de llibertat i d'independència molt diversos... Ara bé, la narració dels fets de l'any 33 s'expandeix i s'infiltra en el present, bé perquè la realitat políticsocial que recrea és més viva, més heroica, que l'actual; bé perquè a mesura que avança la trama, Maria Sendra col·loca en el lloc preferent de la seua vida la tasca d'escriptora i, per tant, la seua narració, a manera de diari personal, completa la història del 33, amb informacions sobre entrevistes amb els supervivents de l'època o amb descendents dels protagonistes.

El bes de l'aigua és una novel·la que apassiona i que emociona. L'autora creu en el que conta i amb una prosa vigorosa i un llenguatge fresc arrossega el lector i el capbussa en la història; fa que es crega els personatges i que prenga partit al costat dels lluitadors d'una història compromesa amb el passat i amb el present.

La força narrativa del relat es veu potenciada per moments d'intensa poèticitat, vehiculada fonamentalment al voltant del leitmotiv de l'oronella. Les oronelles són la utopia, les il·lusions, les esperances d'un món més lliure i més just. Un món que pareixia a tocar i que cada vegada veiem més lluny.

Pilar García Aparicio

LOZANO-SESER, Jovi

Sis contes i una novel·la incerta

Ed. 96, La Pobla Llarga, 2010
154 pàgs.

Un llibre com aquest reporta una especial emoció. Es tracta dels primers relats escrits per aquest jove narrador d'Ondara (1979). Jovi –o Josep Vicent– és va llicenciar en Comunicació Audiovisual i treballa de tècnic d'activitats culturals.

Tots els relats reunits en aquest volum han estat guardonats amb algun dels premis que des de Palafrugell fins a Calp floreixen providencialment –passeu-me l'expressió– al llarg del nostre territori lingüístic. Un nou fitxatge, doncs, per a la creació literària entre el nostre veïnat. Que promet –i molt. Segons el propi autor, a propòsit dels tres primers relats, “aquestos contes foren escrits per un adolescent prou agosarat que tractava de traçar aleshores el seu propi mapa del món”. Hi ha millor plantejament del quefer literari que la temptativa de bastir un personal “mapa del món”?

I és cert: “El passeig”, el primer conte, té tota l'aparença d'un exercici de redacció escolar, de batxillerat com a molt, naïf si voleu, però que deixa entreveure un talent novel·lístic en embrió: observació i fabulació de

l'entorn. Els dos següents, “Oblidar les flors” i “Vaig”, ja mostren ressonàncies literàries, potser de Mercè Rodoreda. La inseguretat de l'estil, la recerca d'una veu, però, alhora que un cert lirisme d'adolescent hi són encara. Amb “Intuïció” i “La senyora Marta i l'Apocalipsi”, ja del 2009, s'aprecia un salt evident i la precipitació del to que bascula entre la tragèdia i la paròdia. Aquesta, sense embuts, esclata en la narració titulada “Esbós per a una improbable novel·la històrica”, un relat massa extens per considerar-lo un conte, on el jove autor ironitza sobre la febre historicista de tant de totxo més o menys literari en boga des de fa uns anys.

No cal dir que, després de gaudir del lirisme inicial i del sentit de l'humor dels darrers relats d'aquest llibre, un hom pot esperar –i encoratjar– un seguit de contes i novel·les que ara comencen en l'imaginari d'aquest escriptor a les portes de la maduresa.

Antoni Prats

VILAPLANA, Silvestre

L'estany de foc

Premi Blai Bellver de Narrativa 2009
de l'Ajuntament de Xàtiva
Bromera, Alzira, 2010
397 pàgs.

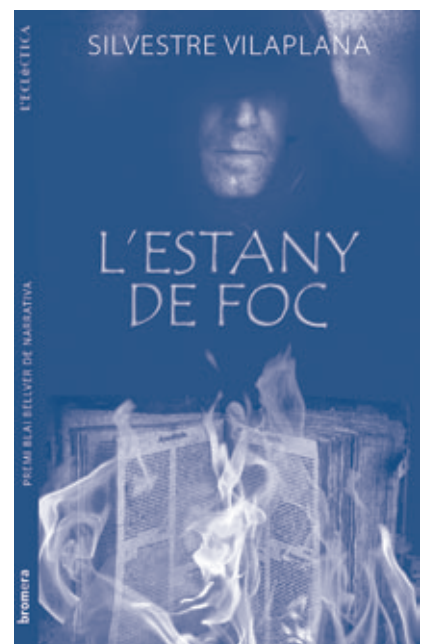
La trajectòria literària de l'escriptor alcoià es consolida encara més amb aquesta obra. Estem davant una novel·la important, tant pel tema tractat –valuós en la història del valencians, i de la cultura europea en darrer terme–, com en la forma d'abordar-lo –una opció literària impecable, al nostre criteri.

El tema, primer. És rigorosament històric, la qual cosa assegura d'entrada una qualitat important en la novel·la històrica: gran credibilitat (millor que versemblança). El tema és la coneguda ja arreu del món com “la Bíblia valenciana”, impresa a València el 1478, amb participació jueva i autorització inquisitorial –la medieval–, però poc després perseguida per la nova Inquisició creada pels Reis Catòlics i destruïts tots els exemplars

dels quals solament es van salvar unes pàgines finals (de l'Apocalipsi i el colofó), conservades actualment a Nova York, a la Hispanic Society of America. Totes les peripècies que passen unes famílies jueves valencianes per salvar l'últim exemplar que s'ha salvat de la crema, ocupa el nucli del relat. I ací entra la part de la “forma”.

El relat és molt eficaç des del punt de vista literari, al servei de la història que es conta. El llibre captiva des del principi i manté l'atenció des de la primera pàgina fins l'última gràcies a la tècnica narrativa, que manté un equilibri harmoniós entre “novel·la coral” i thriller clàssic. Pràcticament tots els personatges i situacions són reals: els inquisidors, Daniel Vives, la pesta, els sistemes de viatge... excepte Castor, un geperut sinistre, brillant creació de Vilaplana, el qual reconeix que li agrada molt aquest personatge. Recorda en alguns moments Quasimodo. Així mateix, la descripció de la mort lenta d'un dels personatges, recorda una situació pareguda en *Opus Nigrum*, de la Yourcenar. L'autor s'ha documentat de forma exhaustiva sobre el tema i l'època, i a l'hora de la veritat ens dona com a resultat una obra de creació literària, però estructurada sobre una realitat totalment real, històrica. Barreja afortunada que dona com a resultat una obra important i sòlida que consagra i consolida la trajectòria literària del seu autor.

Francesc-X. Blay

DD. AA.

Cançoner tradicional de Teulada

Associació Cultural de Teulada, 2010

Fa més d'una dècada Josep Cendra i Joaquim Sastre començaren la tasca a la Marina Alta i Teulada de recopilar el cançoner popular. Els primers fruits tingueren forma de lletra impresa, amb un llibre de Pasqual Pastor, *El patrimoni musical d'arrel popular a la Marina Alta: el cançoner tradicional de Teulada*, coeditat per l'Associació Cultural Amics de Teulada, l'Ajuntament i l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. La tasca, amb tot, haguera estat incompleta sense el corresponent reflex sonor, un disc amb vocació de difondre i fer perdurable en el temps aquell cabal.

El resultat és un volum musical heterogeni: cançons infantils, de Nadal, de rondar, d'amor, marineres, de treball agrícola i, fins i tot, de caire costumista, com ara la temàtica de taverna o els succeïts. Les primeres, cançons compartides algunes d'elles amb uns altres indrets (*La lluna, la pruna o Ja no canta el capellà*), han estat gravades amb les veus dels joveñissims alumnes del conservatori Mestre Berenguer. Si més no, parlem de temes concebuts per ser cantats per la xicalla i aquesta és una forma d'implicar els menuts en el coneixement i estima del patrimoni musical. La generació de material didàctic és un guany col·lateral gens menyspreable.

La resta de temes enregistrats, incloent-hi algunes peces en castellà i cançons de l'imaginari col·lectiu valencià, estan interpretades per La Senieta i el Grup de Cançó Popular de Teulada.

Peces austeres, arranjades amb senzillesa i conferint-li al conjunt un aire de gravació casual i un acabat amateur no desproveïts d'encant. En acabant, no podem perdre de vista l'objecte de la gravació: recuperar uns fragments de la memòria oral i musical que els teuladins d'edat trobaran ben evocadors i que les noves generacions podran conèixer i salvaguardar de l'oblit. Un fil conductor susceptible de ser reprès més endavant per un hipotètic Pep Gimeno *Botifarra* local amb intencions artístiques més ambicioses. Sense la fixació prèvia, tanmateix, això no seria possible.

Xavier Aliaga

Les petjades de Francesc de Borja: un viatge pels arxius de Barcelona, Toledo, València i Gandia (documental)

Gandia TV / IMAB / Ajuntament de Gandia

L'any 2010, Gandia ha celebrat el V centenari del naixement de Francesc de Borja i Aragó (Gandia, 1510), patró de la ciutat, virrei de Catalunya, III General de la Companyia de Jesús, Gran Privat de l'emperador Carles V i patró de la noblesa espanyola. El documental anomenat *Les petjades de Francesc de Borja: un viatge pels arxius de Barcelona, Toledo, València i Gandia* és el resultat del treball que ha realitzat Gandia Televisió, l'Institut Municipal d'Arxius i Biblioteques, l'IMAB i l'Ajuntament de Gandia. Aquesta tasca ha donat com a fruit una sèrie de quatre audiovisuals que divulguen la figura de Francesc de Borja i els tresors documentals que donen testimoni de les seues passes vitals. Aquest treball analitza els aspectes de la vida del IV Duc de Gandia, és el resultat d'una treballada investigació que va portar als seus realitzadors a viatjar fins als arxius de Barcelona, Toledo i València per tal de poder oferir imatges

primigènies i entrevistes amb els millors coneixedors de la vida i els documents produïts pel patró de la ciutat.

Cadascun dels quatre capítols del documental analitza un dels aspectes de la vida del duc. El primer se centra en la seua etapa a Barcelona com a virrei de Catalunya. Una ullada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó que permet repassar la infantesa i joventut de Francesc de Borja i, sobretot, la seua etapa de govern al front del principat de Catalunya i comtats del Rosselló i la Cerdanya.

El segon capítol ja analitza l'etapa de Francesc de Borja com a IV Duc de Gandia a partir de l'Arxiu de la casa ducal a Toledo. Una ocasió per penetrar en l'etapa que més interessa als gandians d'una forma més intensa: el període com a duc i senyor feudal de Gandia, entre el 1543 i el 1550. Es tracta d'una ullada a un dels arxius més espectaculars de la noblesa espanyola, hui conservat a la seu de l'Arxiu Històric Nacional, emplaçada a l'antic hospital Talavera de Toledo.

El tercer capítol analitza l'etapa posterior al ducat de Gandia, la que el va elevar fins a la santificació: la de jesuïta. I és que Francesc de Borja no va ser un més, va arribar a ser III General de la Companyia de Jesús. Va ser la seua etapa més religiosa, la que coneixem gràcies als documents de l'antiga universitat jesuïta, fundada pel mateix duc, i que es conserva a l'Arxiu del Regne de València.

El darrer capítol de l'audiovisual és el que investiga els documents que sobre el duc es conserven a l'Arxiu Històric de Gandia. Un repàs per la memòria viva del personatge gràcies als fons conservats en l'arxiu més representatiu de la història gandiana.

M. Josep Garcia

Comencem aquesta secció celebrant l'aparició de dos productes que superen l'àmbit estrictament discogràfic: d'una banda, el llibre *Al Tall. Música per a un poble* (Bromera, 2010), del periodista Víctor Mansanet, i que inclou un CD amb 13 cançons emblemàtiques de la trajectòria d'aquest grup. De l'altra un llibre-homenatge al nostre cantant més reconegut, Raimon. Es tracta de *Petjades*, l'original proposta que els alcoians VerdCel dediquen al de Xàtiva, amb un còmic de luxe, dibuixat per Daniel Olmo, un CD on reinterpreten sota el seu prisma 15 cançons mítiques, com ara "Veles e vents", "Com un puny" o "Indesinenter", i, finalment, un DVD que conté un curtmetratge amb el fil argumental de les cançons (ambientat a Tavernes, Xeraco, Planes i Alcoi), i dos documentals inèdits: *D'un temps, d'un país*, enregistrat entre 1966 i 1968 pel director Llorenç Soler, i *Raimon'65*, del director Carles Duran (1965). *Petjades* també ha estat editat per Bromera. I destaquem 4 discos:

Música de telers (Més de Mil, 2010), un recopilatori de 12 cançons fruit de la col·laboració entre sis grups originaris d'Alcoi: VerdCel, Arthur Caravan, Batà, Hugo Mas, Pelandruska i We are not Brothers. Un disc no venal del qual s'han distribuït més de 10.000 còpies mitjançant la revista musical especialitzada *Enderrock* del mes de gener. Per promoure'l, les sis bandes preparen un espectacle amb el mateix nom i el 9 d'abril el presentaran a Barcelona, dins el festival BarnaSants. I el 28 d'abril ho faran davant el públic alcoià al Teatre Calderón. Com ells diuen, "Música de telers és una mostra actual de la contracultura d'Alcoi [...] que un dia despertà del seu somni i no es reconeixia". Per cert, també es pot trobar al Centre Ovidi Montllor d'Alcoi, col·laborador del projecte.

Amanida Peiot (LaCasaCalba, 2009) és un altre producte atípic. Amb la gosadia com a tarja de visita, l'eclecticisme com a dogma de fe i tots els gèneres com a influències musicals, la banda que lidera Francesc Burgos des de Tavernes de la Vallidigna factura una opereta que recorda altres il·lustres transgressors sense perdre el seu punt d'originalitat. Un disc que conté molts moments d'inspiració, i que deixa endevinar l'atmosfera surrealista dels seus directes, entre el món galàctic, la xaranga i el *revival*. Els Amanida Peiot el componen Francesc Burgos a la veu, guitarres i *samplers*, Josep Lluís Escrivà a la guitarra elèctrica i veu, Santiago Tormos al baix, i Manolo Sánchez Prinetti a la bateria. I en aquest disc de debut, sota llicència de Creative Commons, compten amb la guitarra còmplice de Remigi Palmero. I si teniu ocasió, feu-vos un favor i guaitau-los en directe.

Soul Atac presenten *Mercat negre* (Temps Record, 2010). Una dotzena de cançons amb incursions per la música disco, el funk, el soul i fins i tot el coqueteig per la Mediterrània, o versionant Bustamante o l'Ovidi. La nombrosa i variada formació dels Soul es vesteix de llarg en aquesta aposta colorista i potent. Han tardat poc temps a cridar l'atenció d'un públic que els ha vist evolucionar a gran velocitat. I és que tenen una davanteria (i perdonen l'expressió) que en altres lligues ja serien carn de fitxatge per renovar algunes plantilles caduques (llegiu grups musicals de qualsevol gènere). Perquè Marga, Manuela i Anna, les tres veus de la banda, són ja un segell de marca, que van a donar molt a parlar en un futur que ja és present. Per acabar-ho d'adobar, al disc s'han deixat intimar amb les veus de Miquel Gil, Òscar Briz, Bustamante, Remigi Palmero, o de membres de la Fundació Tony Manero, i amb els instruments de Joan Soler, Lucho Aguilar o Àlvar Carpi, per citar només algunes de les col·laboracions de luxe, un lumpen que passeja sovint pel "Mercat negre".

I acabem amb *La Gira 10*, un disc per estar al dia del que es cou al País Valencià. *La Gira 10* o *El disc de la Música en Valencià Vol.V* és el recopilatori anual (de caràcter promocional) que edita Escola Valenciana en col·laboració amb les universitats valencianes i el COM (Col·lectiu Ovidi Montllor), amb motiu de la gira que organitza arreu del país. 22 cançons d'altres tants cantants i grups majoritàriament joves, entre els quals cal destacar alguns de les nostres Comarques Centrals: La Gossa Sorda, VerdCel, Auxili...

Jesús Prats

.....

CAPILLA, Juli

Raspall

Ed. Bromera, Alzira, 2010,
101 pàgs.

.....

Hi ha premis i premis, majors o més menuts, però la finalitat de tots ells és la de servir-nos de guia dins d'un entramat, d'un bosc, d'autors i d'obres que és, a cada dia que passa, més complex per extraordinari. I, certament, aquesta funció s'ha acomplert a la perfecció pel que fa al nostre autor, Juli Capilla, que amb el poemari *Raspall* aconsegueix un dels premis més importants d'entre els que podem trobar a terres valencianes, i no en va podem afirmar que, ben probablement, el benefici serà mutu, donat que són autors com ell els que fan créixer els premis fins a dotar-los d'una aura gairebé mítica. Però tornem al nostre autor: el nom de Juli Capilla no apareix per primera vegada, ara i ací, sinó que ja ens arriba després d'una sòlida trajectòria i la seua veu lírica ha anat travessant els camps d'allò que hom hauria de batejar com a poesia social, però que en el fons no és res més que la constatació de la pròpia realitat i del rebuig que aquesta pèrdua de referents li provoca. Amb *Raspall*, però, hi trobarem una visió nova, la creació del mite, mitjançant un esport poderosament valencià, que va viure temps de glòria i que, després de la seua travessa del desert, comença a veure (esperem que amb

encert) la llum al fons del túnel. Aquest reviscolament es podria, ben bé, considerar, i d'això se n'encarrega el jo líric, com un paral·lelisme del que li podria ocórrer al poble valencià, un poble que d'ençà de la desfeta d'Almansa sembla no haver alçat el cap... La seua mirada aglutina, doncs, aquests dos vessants: per una part, el poble, que fa la seua vida a través dels seus habitants, però el d'un poble rural, on tot ocorre quasi de forma màgica o ritual (també al joc de la pilota hi ha els seus ritus que cal repetir inevitablement); però, en una segona part, que és la que encapçala el poemari, hi ha el jo líric, la seua mirada, els seus records, la idealització del passat i la infantesa, i l'amor... els grans temes de la literatura universal també han caminat de la mà del protagonista, al qual acompanyem en temps de verema, en temps de l'amor i, com no, de la pèrdua que és inevitable. I serà ací on constatem que el tema esdevé un cant coral: el jo individual, que se sap mortal i efímer, tan sols pot sobreviure a través de la seua funció de peó dins del joc de la vida, i és així que se sent poble, perquè només en sentir-se poble podrà sobreviure (i un poble que mira el món, el futur, amb voluntat de llibertat i amb confiança). Des d'aquest cant és, finalment, que el joc de *Raspall* pot fer que la pilota travesse la paret de la negació de la història per crear el seu propi jo. Llavors, el jo líric esdevé una veu més dins del poble que l'ha vist nàixer, o com diria el gladiador: els que anem a sobreviure et salutem! Aquesta sí que és una bella història.

Alfons Navarret

.....

CABRERA, Josep Vicent

Els hòmens primer, si és home, i després les dones, i al contrari

Editorial Setzevents, Catalunya, 2010.
65 pàgs.

.....

En poesia, com en la vida, existeixen moltes solucions possibles. Algunes s'ajusten més a la línia canònica i d'altres busquen pels marges, conscients que la veritat ni és única ni unívoca.

Perquè la poesia de Josep Vicent recerca voluntàriament eixamplar els marges canò-

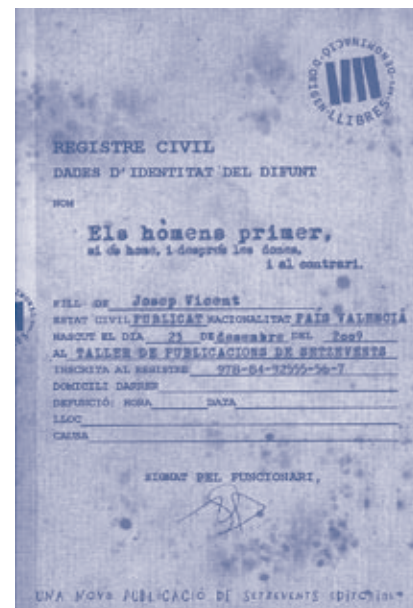
nic. Amb referències reivindicades com les de Joan Brossa o Quim Monzó, i on el món referencial s'alimenta del món real. Així, amb la transgressió de les convencions i la ironia com a armes, no és estrany que de resultat final isquen aquests versos plens de tot això: joc (perquè el joc també hi és present, i molt), voluntat de sorprendre, mala i bona llet... Però l'ingredient principal possiblement siga la voluntat de mostrar la realitat des d'un angle diferent a l'habitual per a obligar-nos a replantejar-nos-la. I la poesia també és això.

D'aquesta forma, malgrat que potser suavitzca els extrems formals del seu primer llibre, segueixen destacant els títols llargs, les formes cuidades però molt referencials, amb referències creuades on un poema respon parcialment a d'altres poemes... En definitiva, que manté sempre la voluntat de provocar el lector.

Tanmateix, no és aquest un llibre de lectura difícil i pessimista. Ben al contrari, malgrat els jocs paratextuals i textuals pròpiament dits, malgrat que mostra una visió relativament negativa de la realitat, també permet una lectura directa, divertida i de vegades sarcàstica, com el poema dedicat a l'embús habitual de la N-332 a Oliva. Un poema que defineix el món actual perfectament.

Així que després de *Dos poals de sabó i un cabàs de no res, quan, fet i fet, uns altres peguen el mos; no hi ha cap altre camí que descreure* (sí, així és el seu primer títol), ve aquest *Els hòmens primer, si és home, i després les dones, i al contrari*, publicat a l'Editorial Setzevents (<http://setzevents.cat/>); una editorial d'autoedició amb esperit crític (no publicar-ho tot, només allò que els agrada).

Josep Lluís Roig

XIV HOMENATGE A LA PARAULA.
Feliu Formosa:
Tot el temps que ens hem buscat

Antologia a càrrec
de Maria Josep Escrivà
CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2010
76 pàgs.

Com cada any, des de ja en fa uns quants, pel saber fer de M. Josep Escrivà i amb el recolzament del CEIC Alfons el Vell, s'esdevé a Gandia la festa literària de la qual aquesta publicació dóna testimoni tot reproduint els textos literaris que s'hi han fet servir. En aquesta ocasió s'ha buscat el protagonisme i la col·laboració de Feliu Formosa, l'acreditat poeta, traductor i home de teatre nascut a Sabadell el 1934. L'encert de la tria d'aquest personatge és del tot evident. Formosa, per la seua dedicació a la nostra literatura, ha merescut els més preats guardons: Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, Premi Nacional de Teatre, Creu de Sant Jordi... Com explica força bé en poques paraules M. Josep Escrivà en el text introductor, "Feliu Formosa exerceix de pont entre aquestes inquietuds europees, d'estètiques i ideologies no gens neutrals [s'hi refereix al realisme social] en una època de trasbalsos històrics, i una nova estètica artística que, al si de les lletres catalanes, emergeix al final dels anys 60".

D'altra banda, Ester Formosa, filla de l'escriptor, actriu de professió, que ha esdevingut darrerament cantant-actriu en el vessant del "cabaret literari", segons refereix el pare en un paper que acompanya aquesta mostra de la seua poesia, intervingué en aquesta darrera edició festiva de la paraula amb textos del seu pare o d'autors alemanys traduïts per aquest. Cal advertir que Feliu Formosa ha estat un personatge clau per acostar-nos a

la poesia en alemany, que coneix profundament, però també al teatre en aquella llengua, potser sobretot al de *kabarett*, força germànic, del qual ha traduït textos fonamentals, com són les peces de Karl Valentin. Així doncs, a més d'una mostra de la poesia de Feliu Formosa i d'alguns grans autors contemporanis alemanys, el lector hi trobarà textos tan populars com una versió de Lili Marleen.

A la breu mostra, els textos del poeta s'han disposat en tres apartats: "Poesia pròpia", que mereixeria algun comentari a banda; "Poemes traduïts d'altres llengües", amb també algun de François Villon, i "Formosa per Formosa", el conjunt de textos que se suposa cantats en la celebració per Ester Formosa.

Antoni Prats

PRATS, Antoni

La joia

Pròleg de Josep A. Fluixà
Bromera, Alzira, 2010. 81 pàgs.

Antoni Prats i Gràcia (Sueca, 1946) ha publicat a hores d'ara més de nou poemaris. Amb *La joia*, ha guanyat el IV Premi de Poesia Ibn Jafadja Ciutat d'Alzira 2009.

Fa molts anys que conec Toni Prats, com a poeta i com a persona. Han passat molts anys també des de la publicació dels seus primers llibres, la qual cosa ens permet observar amb la perspectiva adequada l'evolució literària del poeta que ens ocupa. Així podríem distingir una primera gran etapa, des de 1980 fins a la fi de segle: l'època que correspon a la seva joventut, i que, des del meu punt de vista està marcada per un llenguatge abstracte, difícil, gairebé hermètic. Un llenguatge d'una bellesa formal inqüestionable, però sacre i culterà. Després vindrà una segona època, la que travessa aquesta dècada a punt de cloure, en la qual, malgrat les males notícies personals pel poeta, esclata, com una fruita madura, una nova manera de concebre els poemes, una nova manera d'escriure'ls, producte, sens dubte, d'una nova visió del món i de la vida, encara que hi existeix una gotera que no té cap mena de reparació.

I és en eixe nou context, la plena maduresa literària i vital de Toni Prats,

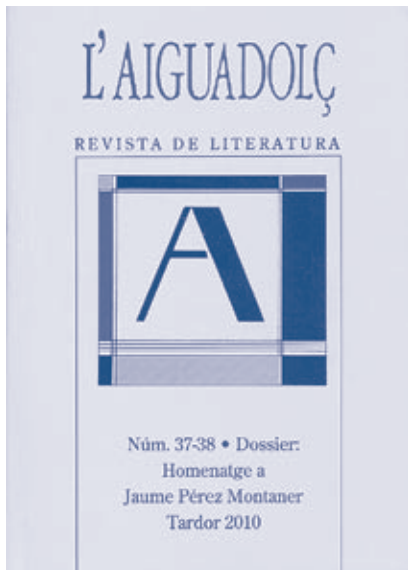
on se situa el llibre que ens ha convocat aquí. *La joia* és un llibre de poemes que es mereix molts premis, literaris i humans. En ell, com aquell que no vol, es reflecteix la vida de Toni Prats, un poc com es reflectia el rostre de Velázquez en el quadre "Las Meninas". Sempre dins, omnipresent, a contracor... en cada poema. Però la poesia és egoïsta, tal vegada com la vida, i menys democràtica que la mort, que a tots ens iguala... M'agradaria incitar-vos a conèixer el món que ens suggereix Toni Prats. Aquesta vegada amb versos nítids, amb imatges càlides i enlluernadores, amb mirades serenes i sobretot amb paraules belles que diuen més que un diccionari.

Per les pàgines de *La joia* desfilen tots els temes importants que, diuen, sempre han d'estar presents en la bona literatura, temes quasi eterns: la vellesa, l' enamorament i l'amor, la mort, la joia del sexe, l'enyor, la bellesa, l'encís davant una natura que es renova cada dia... etc, etc. Tractar eixos temes sempre és molt complicat ja que la possibilitat d'incórrer en tòpics és molt elevada. Doncs bé, en la meua modesta però honesta opinió, Toni Prats els ha tractat amb molta sensibilitat i valentia i amb uns resultats estètics que s'apropen a l'excel·lència.

Ara entenc el que volia dir-me Toni quan parlava de dessacralitzar la poesia, i espere que vosaltres també. Una poesia profunda, humana i bella, a l'abast de les ànimes inquietes. Per acabar, vull desitjar-li al nostre poeta ser llegit, i que aprofite el màxim el seu moment de maduresa fecunda per a joia de tots.

Josep Bertomeu Moll

*L'Aiguadolç. Revista de literatura
Homenatge a Jaume Pérez Montaner
Número 37-38, tardor 2010*

Direcció: Antoni Prats.
Institut d'Estudis Comarcals de la
Marina Alta. 198 pàgs.

24

L'any 1938 va nàixer a l'Alfàs del Pi Jaume Pérez Montaner. Aquell mateix any també nasqueren Lluís Alpera i Josep Palàcios, amb qui Pérez Montaner comparteix molt més que una coincidència biogràfica. L'article "Paisatge emocional (conversa amb J. Pérez Montaner)", de Miquel Martínez, ens revela algunes de les dades biogràfiques essencials de l'autor, sempre combinades amb la corresponent significació literària, professional i intel·lectual.

Aquest és un exemple de la desena llarga d'articles amb què la revista *L'Aiguadolç* ha homenajat el professor, poeta i traductor Jaume Pérez Montaner. La seua tasca com a poeta se situa al centre mateix del dossier que presenta el número 37-38 de la revista. I si filem més prim, ens adonarem que el mestratge volgut i reconegut de Vicent Andrés Estellés en l'obra de Pérez Montaner també representa una part significativa d'algun dels capítols d'aquest dossier –vegeu, per exemple, l'article de Toni Martínez Revert o el magnífic i sintètic apunt que fa Lluïsa Julià sobre la veu poètica de l'autor que ens ocupa. Una altre dels poetes que acompanya Pérez Montaner en la seua trajectòria creativa

és Wallace Stevens, prova d'això és l'antologia dedicada al creador nord-americà amb què el poeta i traductor d'Alfàs del Pi tanca la revista. Harold Bloom designa com a "poetes forts" aquells que són capaços d'assumir la influència dels poetes anteriors i això és precisament el que, segons Isabel Robles, fa de Pérez Montaner un poeta en majúscules.

Pel rigorós exercici de sistematització historicoliterària, resulta imprescindible l'article de Lluís Roda, "De generatione. J. Pérez Montaner i el cànon poètic valencià de la generació dels 70". I per l'anàlisi de la faceta de traductors de poesia de Pérez Montaner i de la seua dona, no us deixeu perdre el de Dominic Keown, que inclou una breu però eloqüent reflexió prèvia sobre els traductors intervencionistes.

Isabel Clara Moll Soldevila

*Aguait: revista d'investigació i
assaig, núm. 27-28 (2009).
Monogràfic: la comercialització
dels cítrics.*

Direcció: Rosa Seser.

170 pàgs.

Aguait és una publicació veterana que, darrerament, ha sabut concentrar els seus esforços al voltant de temes monogràfics d'entitat i coherència com és aquest de la comercialització dels cítrics. Precisament en un temps en què aquest és un problema cabdal que forma part de la imparable decadència de l'agricultura valenciana.

Aquest número és gairebé una mena de llibre, ja que consta d'un article introductori, de la professora de geografia de la Universitat de València Conxa Domingo Pérez, i un altre extens, realitzat per Josefa Felis Bolufer. El número tanca, això sí, amb un complet recull de ressenyes de llibres apareguts en l'àmbit de la Marina.

Conxa Domingo ressalta la singularitat dels vincles entre producció i comercialització que s'han produït a l'agricultura cítrica valenciana, unes relacions que avui, pràcticament, han desaparegut: petits productors-collidors; dones als magatzems; capitalització del llaurador pel comerciant...

Avui, la forta competència dels "mercats" i les necessitats de redimensionament de les explotacions condicionen un futur incert i la mort d'un sistema de relacions.

Josefa Felis, fonamentant-se en fonts bibliogràfiques i orals, reconstrueix el tarannà de la seua pròpia empresa familiar, la qual constitueix un exemple del que anomena 'auge i decadència d'empreses familiars de comarcalització'. La casa Felis, del Verger, va existir entre 1926 i 2002, totes dues dades ben significatives, plaçades entre l'esplendor dels anys 1920 i el declivi actual. El seu treball analitza el funcionament de l'empresa des d'una triple perspectiva. En primer lloc, històrica: naixement, desenvolupament i causes del tancament. En segon lloc, d'estructura empresarial (organització interna i externa) i, finalment, des d'un punt de mira humà, tenint com a centre d'interès la mà d'obra (femenina i masculina) i la pròpia figura de l'empresari.

Com a conclusions, l'autora esmenta el factor clau que és la localització de les empreses (proximitat a la matèria primera i a la mà d'obra) i la seua importància com a empleadores de mà d'obra flexible. Cal comptar, en efecte, amb la temporalitat i la precarietat: femenina als magatzems (compatible amb les tasques de la llar) i masculina en la collita. Del seu costat, l'organització empresarial, en aquest cas familiar, s'assentava en la confiança recíproca entre l'empresari, els llauradors i els treballadors, sovint en un ambient paternal. La serietat i l'honradesa eren valors bàsics.

Jesús E. Alonso

ALMAIG.
Estudis i documents XXVI

"La Nostra Terra", Ontinyent, 2010
170 pàgs.

La revista *Almaig. Estudis i Documents* apareix puntualment cada final d'any a Ontinyent. Enguany està dedicada a qui va ser un dels seus promotors, Vicent Montés Penadés, Doctor Honoris Causa per la Universitat de València i magistrat del Tribunal Suprem, que va morir l'any passat quan encara tenia molts projectes entre mans relacionats amb la seua tasca professional, el dret civil, i també amb la seua passió, la comarca de la Vall d'Albaida i la ciutat d'Ontinyent. La revista va encapçalada per un pròleg escrit per Guillermo Sáez-Tormo.

La revista *Almaig* ve enguany atapeïda d'articles escrits per investigadors d'ací i d'allà de la comarca, noms habituals i també noms que s'estrenen en la tasca divulgadora dels diferents aspectes relacionats amb la vida passada i present de la Vall d'Albaida. La primera part de la revista, dedicada com hem dit a la figura del desaparegut Vicent Montés, conté la Laudatio del Dr. Ángel M. López, les paraules escrites pel mateix Vicent Montés que tenia preparades com a resposta en l'acte de l'Honoris Causa, el discurs de Francisco Blasco per al mateix acte, el *curriculum vitae* de l'homenatjat, una relació dels mèrits de Montés com a precursor del comarcalisme actiu a la Vall d'Albaida, d'Emili Casanova, i

una altra relació de les seues activitats d'àmbit local, d'Alfred Bernabeu. En la segona part de la revista trobem els treballs següents i els seus autors: sobre les constitucions, de Luz Ortiz; sobre els comentaris que fa el lingüista Josep Giner sobre opinions de Nicolau Primitiu, de Josep D. Climent; la vida del guerriller, espia i capità d'Aielo de Malferit, Francisco Armengol, de Fernando Goberna; els articles i monografies sobre Quatretonda, de Frederic Oriola; sobre els morisquets, d'Ignasi Goronès; sobre l'associacionisme juvenil dels anys 60 i 70 a Ontinyent, de Joan Josep Torró; sobre la cava D. Miguel de Bocairant, de Rafael Doménech; sobre els fongs de la Mariola, de Fernando García; sobre la indústria de la comarca en el franquisme, d'Antonio Calzado; sobre les comparses desaparegudes d'Ontinyent, de Rafael A. Gandia; sobre els licors d'Aielo de Malferit, de Joaquín Juan, sobre les representacions dels "moros", de Sergi Gómez i Soler, sobre la Vall Seca, d'Enrique Martí i altres, sobre la Baronia d'Otos, de Vicent Terol; sobre la Cooperativa Agullent Textil, de José Llinares; sobre uns murs almohades d'Ontinyent, de Maria Barberà i Agustí Ribera; i sobre la història de Benicolet, de Josep Màrius Climent.

Ximo Urenya

REVISTA DE LA SAFOR
Anuari del CEIC Alfons el Vell, núm. 2

Direcció: Enric Ferrer Solivares.
CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2010
270 pàgs.

El Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals CEIC Alfons el Vell ha editat l'any 2010 el segon número de la *Revista de la Safor*. Anuari que reflecteix sobre el paper l'activitat d'un organisme que treballa per tal de potenciar i de difondre la cultura des d'una àmplia diversitat de mires.

L'estructura de la publicació hi permet la participació de nombrosos investigadors i d'escriptors al voltant de qüestions que han ajudat a construir la realitat de la Safor en el passat a través dels articles que conformen el capítol

"D'ahir i de Sempre" i també en el de "Paraules d'ahir". En ells s'analitzen els 70 anys del final de la Guerra Civil, la Federació Universitària Escolar gandiana, a més dels documents saforencs recuperats de l'Arxiu de Salamanca o el quart centenari de l'expulsió dels moriscos al Ducat de Gandia. Però l'estudi històric es completa amb aportacions que analitzen el panorama dels nostres dies en la secció "Ara i ací" al voltant de la problemàtica que travessa l'agricultura en l'actualitat, la situació de la música i dels respectius músics a la comarca, la xarxa de museus d'Oliva, la Font Gran de Simat, les xerrades literàries destinades al públic infantil i juvenil i les actuacions de restauració patrimonial efectuades a Gandia. En la secció "Llibres d'ara" s'actualitzen els recursos bibliogràfics amb la ressenya de les últimes novetats que tracten qüestions relacionades amb el territori i amb els aspectes humans de la comarca. Es completa l'obra amb la síntesi de les principals activitats realitzades pel CEIC al llarg de l'any 2009.

La continuïtat de la *Revista* en el temps està convertint aquesta publicació en un material imprescindible per estudiar la realitat cultural de la Safor i també dels canvis econòmics i humans que en ella esdevenen. A més, facilita la divulgació del treball que des del CEIC Alfons el Vell es realitza en benefici d'una societat que, cada vegada més incerta i globalitzada, necessita uns referents com el que aconsellem que llegiu.

Daniel Alfonso

.....

*Calendari de Festes, Tradicions i
Gastronomia de la Vall d'Albaida 2011
Enric Valor Vives i la Vall d'Albaida.
Cent anys pel món*

Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida

.....

No serà fàcil de trobar uns calendaris de paret tan carregats d'informació com els que publica l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida. Enguany el fil conductor és el centenari del naixement d'Enric Valor, encara que també hi ha espai per a una commemoració comarcal, com és el IV centenari de les Cartes de Poblament d'alguns pobles de la Vall.

A la primera pàgina interior del calendari un article d'Emili Casanova ens dona les claus de l'obra d'Enric Valor, personatge fonamental a la nostra cultura. L'homenatge impregna les trenta-dos planes del calendari: cada mes un creador plàstic il·lustra una rondalla amb un resultat global ric i suggeridor. També cada mes s'exposa una recepta de cuina d'un plat citat en alguna obra d'Enric Valor, així com un aforisme extret de dotze rondalles diferents.

Al final del calendari i en dues planes un article de Vicent Terol ens informa del que van suposar les concessions de les Cartes de Poblament a molts pobles de la Comarca.

Els dies van acompanyats amb el santoral corresponent, s'indiquen també efemèrides, tant comarcals com d'àmbit internacional. Destaquen els nombrosos esdeveniments festius que omplien el calendari a la Vall, sobretot a l'estiu (porrats, fires, processons...). No falten les fases lunars, i encara resta un espai en blanc en cada dia per tal de fer les nostres anotacions particulars.

A la popularitat de l'almanac contribueixen les presentacions que es fan a diferents pobles de la Comarca, la primera d'aquestes, el 28 d'octubre, ja

que ens dona una idea de la previsió en la seua elaboració. Tanmateix, la tasca de coordinació haurà estat bastant exigent ja que, segons la mateixa fitxa del calendari, hi participen vint-i-sis persones, dues escoles i dues empreses. Al capdavant, un gran treball en equip i un excel·lent resultat.

Joseba Rodríguez Aizpeolea

.....

Coincidint amb l'inici de l'any nou, es van editar els calendaris de l'Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA) i de l'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta (IECMA). D'entrada, no és gens estrany que institucions, públiques o privades, repartisquen almanacs a clients, socis, etc. Ara bé, com passa sempre, hi ha de tot i per a tots; i és que els que publiquen els instituts d'estudis no són uns més dels calendaris llustrats o apagats, abstractes o costumistes, petits o grans, com els que solen rodar cada gener i que, en arribar el cap d'any següent, reballem al fem o, si la il·lustració és interessant, aprofitem per a folrar algun llibre. Ben al contrari, els calendaris dels instituts d'estudis són d'aquells que en diem per a alçar, per a la col·lecció. Solen ser tan esperats que el que acaba sent menys important és el dia i el mes, que són l'anècdota per a presentar, cada any, un tema d'interès comarcal. I la cosa no és flor d'un dia –sobretot si tenim en compte la flacor dels ingressos permanents que pateixen els centres d'estudis–, ja que els de l'IEVA i l'IECMA ja van per l'onzena edició. Temàticament, enguany, el dels albaidins versa sobre la Vall d'Albaida i Enric Valor, que en 2011 hauria complit el centenari. I el dels mariners, que també estan d'aniversari, sobre els 25 anys de l'IECMA.

Concretament, en el calendari de festes, tradicions i gastronomia de la Vall d'Albaida trobem una introducció inicial d'Emili Casanova sobre la figura de Valor i un colofó de Vicent Terol sobre l'expulsió dels moriscs; seguit d'un recull de fotos del mestre castallut a Agullent i al Benicadell; una secció de telèfons i adreces d'interès i, finalment, imatges d'activitats escolars relacionades amb l'obra de l'escriptor i gramàtic. Entre el text de Casanova i Terol, trobem 24 planes per als mesos. Cada mesada es

compon d'una il·lustració basada en una rondalla –“La mestra i el manyà”, “El príncep desmemorat”, entre uns altres títols; una recepta de cuina relacionada amb una cita d'alguna obra de Valor; el calendari amb indicació de santoral, festes i dates assenyalades; i rematat amb una dita provinent de la rondalla de la il·lustració del mes.

Finalment, el calendari de l'IECMA, en aquesta edició, està dedicat als socis. Es compon de sis fulls, un per cada dos mesos, més una portada que s'ha confeccionat amb fotos de socis. A continuació, mitjançant imatges d'actes, publicacions i unes altres activitats i una explicació breu, es desenvolupa en cada full un aspecte de la tasca realitzada pel centre d'estudis al llarg dels darrers 25 anys (trajectòria, edicions, jornades i congressos, exposicions, etc.)

Josep Andrés

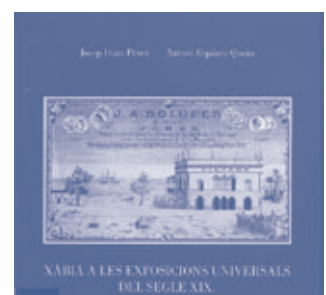
BELLESER, Ricard
La poesia d'Ausiàs March i el seu temps
Institució Alfons el Magnànim, València, 2010, 378 pàgs.

COSTA, Pasqual; BALLESTER, Teresa; GARCIA, Pepa
Pedreguer, memòria d'un poble
Ajuntament de Pedreguer, 2009, 315 pàgs.

ECHEVARRÍA ARSUAGA, Ana
Los moriscos
Edit. Sarriá, Málaga, 2010, 157 pàgs.

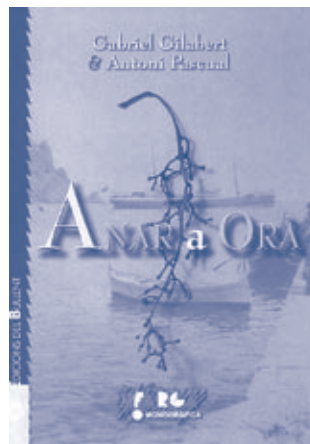
IVARS PÉREZ, Josep; ESPINÓS QUERO, Antoni
Xàbia a les exposicions universals del segle XIX. Pansa, figues seques i riurals
Fundació Cirne, Xàbia, 2010, 180 pàgs.

CANO DELTORO, Jordi (guió); FERRER, Rubén S.
Dolçaína: del carrer a l'aula
CD (coproducció de 100tretze i CEIC Alfons el Vell)

DD.AA.
La memòria del nostre passat
Ajuntament de Xaló, 2010, 198 pàgs.

GILABERT, Gabriel; PASCUAL, Antoni
Anar a Orà: l'emigració del Poble Nou de Benitatxell a l'Algèria francesa
Edic. del Bullent, 2009, 151 pàgs.

MIRET PASTOR, Lluís; SEGARRA OÑA, María del Val
La concentració industrial a les Comarques Centrals Valencianes
CD (edició en format pdf per a ordinador, edita: CEIC Alfons el Vell)

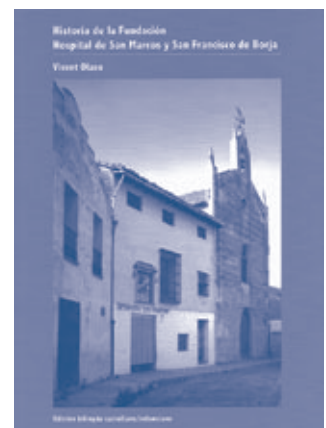
COMPANY ALBERT, Àngel
Microkosmos
Obrapropia editorial, València, 2010, 67 pàgs

DD.AA.
Trenor. L'exposició d'una gran família burgesa
Universitat de València, 2009, 280 pàgs.

MAINAR, Eladi; SANTACREU, José Miguel; LLOPIS, Robert
Gandia i el seu port, març de 1939. El penúltim acte de la Segona República Espanyola, Ceic Alfons el Vell, Gandia, 2010, 245 pàgs.

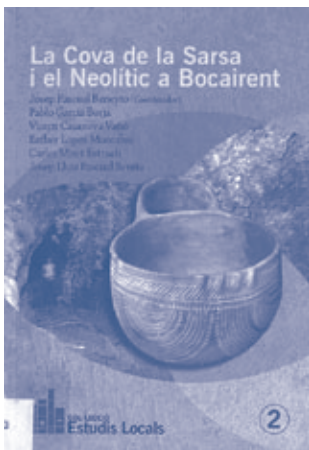
OLASO, Vicent
Historia de la Fundación Hospital de San Marcos y San Francisco de Borja (edició bilingüe castellà/valencià)
CEIC Alfons el Vell, Gandia, 2010, 121 pàgs. + apèndix fotogràfic

.....
ORTUÑO, Vicent; LOZANO-SER, Vicent
Rebosteria a la Marina Alta
 Mancomunitat Cultural de la Marina Alta, 2009, 100 pàgs.

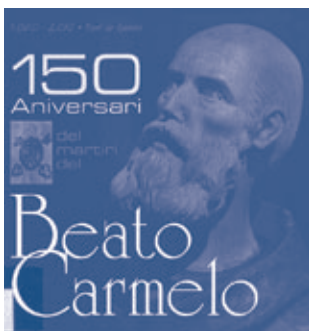
.....
SOLER, Abel
Castelló, refugi dels Borja. Història de Castelló de Rugat del segle XI al XVII
 Ajuntament de Castelló de Rugat, 2009, 240 pàgs.

.....
PASCUAL, Josep (coordinador)
La cova de la Sarsa i el Neolític a Bocairent, Ajuntament de Bocairent, 2010, 91 pàgs.

.....
SOLER, Abel
Xeresa: geografia, història i patrimoni
 Ajunt. de Xeresa, 2009, 320 pàgs.

.....
SOLBES MIRA, Juan Bautista
150 aniversari del Beato Carmelo
 Confraria del Beato Carmelo del Real de Gandia
 2010, 107 pàgs.

.....
TORRES CREMADES, Joan-Antoni; ESCRIVÀ GREGORI, Miquel
El Club Ciclista de Bellreguard. Una història a colp de pedal
 Ajuntament de Bellreguard, 2010, 60 pàgs.